

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1872-1873.

Verslag der bijeenkomst van den 22sten November 1872.

Voorzitter: de heer KNOOP.

De VOORZITTER zegt, dat volgens het convocatiebiljet de Vergadering, alvorens tot andere werkzaamheden over te gaan, zich moet bezighouden met het verkiezen van twee nieuwe leden van het Bestuur, als een in de plaats van den heer Nierstrasz, die bedankt heeft, en een in plaats van spreker zelven, als zijnde deze tot President der Vereeniging benoemd.

De VOORZITTER verzoekt de heeren Van Dam van Isselt en Ongerboer als stemopnemers te willen fungeeren.

Bij de eerste stemming, waaraan 38 leden deelnemen, worden uitgebracht op de heeren:

Kromhout 13, Van Rouveroy 9, Lutz 8, Van Haersolte 4, Schneider, Pfeiffer, Doorman, De Pinto, Storm van 's Gravesande, Sluiter en Moorrees elk 3; Van Kerkwijk 2, en Jeekel, Schönstedt, Coumans, Mulert, Gijsberti Hodenpijl, H. de Ronde, G. de Ronde, Van Os, Van Dam van Isselt en Bergansius, elk 1 stem, terwijl 2 blanco-biljetten, en drie met slechts één naam ingevuld, in de bus worden gevonden.

Niemand aldus de volstrekte meerderheid bekomen hebbende,
1872/73. 12

wordt er overgegaan tot eene tweede vrije stemming, waaraan 51 leden deelnemen, en waarvan de uitslag is als volgt:

Kromhout 27, Van Rouveroy 15, Lutz 12, Van Haersolte 7, De Pinto 5, Moorrees 4, Doorman en Storm van 's Gravesande elk 3; H. de Ronde, Hovy, Sluiter en Schneider elk 2; van Suchtelen, Gevers, Hinlopen, Pfeiffer, De Perponcher, Salmon, Bergansius, Schönstedt, Coumans, Van der Schriek, Pabst en Mulert elk 1 stem, terwijl 1 blanco-biljet en drie met slechts één naam ingevuld in de bus worden gevonden; 1 biljet wordt van onwaarde verklaard, als zijnde ingevuld met den naam van den heer Robidé van der Aa, die reeds lid van het Bestuur is.

De uitslag dezer stemming is, dat alleen de heer KROMHOUT de vereischte meerderheid verkregen heeft en tot lid van het Bestuur benoemd is, terwijl tot voorziening in de tweede vacature thans eene herstemming tusschen de heeren Van Rouveroy en Lutz moet plaats hebben, op welke, na den heer Kromhout, de meeste stemmen waren uitgebracht.

Bij deze herstemming, waaraan 53 leden deelnemen, bekomt de heer Van Rouveroy 33 en de heer Lutz 19 stemmen, terwijl 1 blanco-biljet in de bus wordt gevonden, zoodat de heer VAN ROUVEROY verkozen is tot lid van het Bestuur.

Daar de heeren Kromhout en Van Rouveroy niet in de vergadering aanwezig zijn, zal hun kennis worden gegeven van hunne benoeming.

De VOORZITTER bedankt de stemopnemers voor de genomen moeite.

De VOORZITTER zegt: Door de Commissie, belast met het onderzoek der rekening over 1871, is in haar rapport, uitgebracht in de vorige vergadering, de opmerking gemaakt dat het vreemd moet schijnen dat noch aan den Secretaris noch aan den Penningmeester eenige retributie wordt toegekend voor hunne veelvuldige en tijdroovende bezigheden, hetgeen niettemin billijk zou zijn. Het Bestuur heeft deze zaak in overweging genomen en meent dat de opmerking alleszins gegrond is. Het Bestuur heeft evenwel gemeend daaromtrent geen besluit te mogen nemen; het reglement laat in het onzekere of het tot het nemen van zoodanige beslissing bevoegd is. Het Bestuur wil die beslissing overlaten aan de Vergadering, en het zal dus in de volgende bijeenkomst voorstellen, aan

den Penningmeester en aan den Secretaris eene jaarlijksche retributie toe te kennen van f 150 ieder.

De VOORZITTER geeft het woord aan den heer J. Drabbe, die eene verhandeling heeft toegezegd als *bijdrage tot de critiek omtrent de belegering van Straatsburg in 1870.*

De heer DRABBE.

Mijne Heeren!

De stof, welke ik de eer heb heden avond in uwe tegenwoordigheid te behandelen, is ontleend aan de belegering van Straatsburg in 1870.

De bronnen, die over deze gewichtige gebeurtenis licht verspreiden, zullen u waarschijnlijk bekend zijn. Zij zijn de opstellen, verschenen in bijna alle Duitsche en Oostenrijksche tijdschriften, in den Nederl. Militaire Spectator, in het tijdschrift voor de Zwitsersche artillerie, enz. benevens onderscheidene tot nu verschenen geschiedenissen van den Deutsch-Franschen oorlog, als die van Rustow, Börbstaedt, Von Tiedemann, Glasenapp en anderen. Eindelijk heeft de gewezen opperbevelhebber van Straatsburg tijdens het beleg, met de openbaarmaking zijner „Documents relatifs au siège de Strasbourg,” eene poging aangewend tot apologie, tegenover het oordeel, door den bekenden raad van enquête omtrent zijne verdediging uitgebracht.

Deze bronnen laten zich in twee groepen splitsen.

Het hoofdpunt van verschil tusschen beide is de wijze, waarop zij de verdediging beoordeelen.

Aan de ééne zijde staan verreweg de meeste geschriften, die de verdediging min of meer slecht noemen, hoewel in zeer verschillenden graad en om verschillende redenen; aan de andere zijde staat — natuurlijk behalve het werk van Uhrich — geheel alléén het Pruisische Archiv für die Artillerie- und Genie-Officiere des Deutschen Reichsheeres, dat de verdediging goedkeurt en als eervol roemt, besluitende met de woorden: „Sie strebten nach dem Höchsten, und erreichten Groszes!”

Alleen bij de tegenpartij vindt de grijze verdediger den lof-

redenaar, die hem eere doet toekomen: ook de generaal Decker, kommandant der belegerings-artillerie voor Straatsburg, heeft in eene te Posen gehouden voordracht een gunstig oordeel over de verdediging geveld.

Hij drukt als zijne overtuiging uit: dat de verwoesting door het Pruisische geschut aangericht zoo groot was, dat het den Franschen onmogelijk was de verdediging langer te rekken, en het verwondering moet baren, dat zij zoo lang volhielden.

Het scherpst steekt tegenover het optimisme betreffende de verdediging van het „Archiv,” in tegenovergestelde richting af, het artikel voorkomende in de „Osterr. Mil. Zeitung” en geschreven door den redacteur Moritz Brünner.

Het „Archiv” beweert dat de Oostenrijksche schrijver zich schuldig maakt aan overdrijving, door den toestand van den belegerde bij den aanvang van 't beleg als te slecht en bij de capitulatie als te goed voor te stellen. In den aanvang wordt de vesting voorgesteld zoo gebrekkig, alsof ze nauwelijks een storm zou kunnen afwachten; terwijl bij de overgave de gunstige toestand nog zelfs geen storm zou hebben toegelaten. Daardoor schijnt het, zooals het „Archiv” opmerkt, als ware de vesting gedurende de verdediging *beter* geworden.

Het „Archiv” geeft te kennen — welke insinuatie wij, als de perken eener geoorloofde critiek te buiten gaande, voor rekening van den steller laten — dat bij het Oostenrijksche opstel de geest heeft op den voorgrond gezeten, om den Pruisischen roem te verkleinen; zoodat dan ook de overgave wordt afhankelijk gesteld van de slechte *verdediging*, doch in geen deele van den goed en krachtig geleiden *aanval*.

Deze zeer uiteenlopende beoordeelingswijzen behooren wij in 't oog te houden.

Beide stukken toch, die voorkomen in 't Archiv en de Osterr. Mil. Zeitung, leveren belangrijke gegevens voor het te behandelen onderwerp. Het komt daarbij er op aan, tusschen beide zooveel mogelijk een kalm en onpartijdig oordeel uit te spreken, beide beoordeelingswijzen op den juisten prijs te schatten en de waarheid, waar noodig, onverschillig aan de eene of andere zijde, in het licht te stellen.

Het gemis aan de noodige officieele bescheiden maakt het evenwel dikwijls moeielijk, een pertinent oordeel uit te spreken.

De critische vergelijking der voorhanden bronnen, heeft bij mij de opinie gevestigd, dat het oordeel omtrent de verdediging uitgesproken, in den regel te hard is. Daarbij zijn niet genoegzaam in rekening gebracht al de nadeelen, waarmede de Fransche opperbevelhebber, buiten zijne schuld, te worstelen had.

Door sommige schrijvers wordt bijv. erkend dat de Fransche artillerie, wat materieel en personeel betreft, verre beneden de Pruisische stond; maar dan moet het dienzelfden schrijvers verwondering baren, dat die Fransche artillerie het zoolang tegenover het overstelpende vuur der Duitsche uithield, en dan moet *niet*, gelijk het geval is, de mindere uitwerking dier Fransche artillerie op rekening komen van de slechte verdediging.

Het is algemeen aangenomen, dat vestingen van het oude gebastioneerde stelsel, zonder voorgeschoven werken, niet bestand zijn tegen de macht der moderne artillerie. Zelfs de vurigste aanhangers van het gebastioneerde stelsel zullen het althans niet begeeren in zijn ouden vorm en zijne oude afmetingen.

Maar moet men zich dan verwonderen dat Straatsburg zich na 1½ maand belegs overgaf? Of moet veeleer de verdediging dier vesting, verkeerende onder bovengenoemde ongunstige voorwaarden, onze bewondering opwekken?

Dit zij voorloopig genoeg, mijne heeren, om duidelijk te maken, dat men bij de beoordeeling dezer verdediging, om *billijk te blijven* vooral het oog moet hebben op de vele ongunstige voorwaarden, waaronder Straatsburg verkeerde.

Eu het is alleen met het oog daarop, dat de beschrijving dier belegering haar *meeste nut* kan stichten.

Deze belegering is toch in geenen deele gewichtig door belangrijke of nieuwe werkzaamheden door den belegerde uitgevoerd. Hare belangrijkheid spruit ook niet voort uit den aanvals-arbeid; hoezeer die krachtig en uitmuntend werd geleid, levert ook deze weinig nieuws of bijzonders op, wat betreft batterijbouw of sappewerken. Wat den belegeringsarbeid in 't algemeen betreft, is deze belegering -- behalve door hare grootsche krachtsontwikkeling bij den aanval -- eene zeer gewone.

Zij is vooral leerzaam in negatieven zin, dat is, door de gebreken en fouten die aan de Fransche zijde zijn op te merken, en die gedeeltelijk gelegen zijn buiten de schuld van den opperbevelhebber. Het zal ons streven zijn, deze leerzame zijde van de belegering uit te doen komen, waarbij wellicht nu en dan de gedachte als van zelve zal worden gedwongen, vergelijkingen te maken met eigen toestanden.

De belegering van Straatsburg is vooral belangrijk, uit het oogpunt van den artillerist. Voor het eerst ziet men hier het nieuwe getrokken geschut het geregelde beleg ondersteunen van eene groote vesting naar het oude bevestigings-systeem.

Voor het eerst treden twee nieuwe, doch zeer onderscheiden stelsels van geschut in de werkelijkheid tegen elkander op.

Het indirecte bresschot eindelijk, wordt hier voor 't eerst van het oefeningsveld op dat des oorlogs overgebracht.

Wenden wij thans vluchtig den blik tot eene noodzakelijke kennisneming van Straatsburg en zijne omstreken.

Straatsburg, de hoofdstad van den Elzas, met 85 000 inwoners, door de rivier de Ill doorsneden en op $\frac{1}{2}$ uur afstand van den Rhijn gelegen, is eene wapenplaats van groote strategische waarde. Het beheerscht den bijgelegen overgang van den Rhijn, ligt op het vereenigingspunt van 6 groote straatwegen en sluit 2 zeer belangrijke spoorweglijnen af. Vele land- en waterwegen bevorderen de gemeenschap en met haar de strategische voordeelen der positie.

De tegenwoordige vestingwerken van Straatsburg zijn oorspronkelijk aangelegd door Daniel Speckle; de citadel is in 1682—1684 door Vauban gebouwd. Ook de aanleg der meeste buitenwerken, hoornwerken en lunetten is afkomstig van Vauban.

De hoofdwal telt, zonder de citadel, 17 bastions.

De bastions n°. 7 — n°. 12 vormen de westzijde der vesting.

De vesting bezit voorts de eigenaardige gebreken, die het gebastioneerde stelsel worden toegeschreven. Hier kan de artillerie des verdedigers niet tot de grootst mogelijke ontwikkeling worden gebracht; er is geene genoegzame beveiliging tegen het ricochet- en enfileervuur van den aanvaller; de gemeenschap laat, wat de gemakkelijkheid en veiligheid betreft, alles te

wenschen over; er is gebrek aan gekazematteerde batterijen, onttrokken aan het vuur des vijands en onontbeerlijk voor de flankverdediging; er bestaat groot gebrek aan genoegzaam bomvrij onderkomen voor manschappen en materieel, en de escarp-muren zijn ongenoegzaam gedekt tegen bresschieten uit de verte. Gedetacheerde werken ontbreken geheel en al.

Deze gebreken waren in den laatsten tijd eenigszins verbeterd door den aanbouw van nagenoeg de noodige gemetselde schuiltraversen op de walgangen; er waren dekkende werken aangelegd voor sommige escarp-muren langs de noordwestelijke fronten, en buskruitmagazijnen gebouwd, tegen de uitwerking van 't getrokken geschut verzekerd, als b. v. onder de bastions 7, 9 en 11.

Volgens de Osterr. Mil. Zeitung biedt het terrein om Straatsburg *den aanvaller* vele voordeelen; de natuurlijke nadeelen werden daardoor overschaduwd. Laat ons trachten na te gaan, in hoever die opgegeven voordeelen den toets van een bedaard onderzoek kunnen doorstaan. Volgens laatstgemeld tijdschrift waren o. a. voordeelig voor den aanvaller: de vele wegen en groote vruchtbaarheid, de vele uit hechte huizen bestaande dorpen tot schuilplaats en voeding, de aanwezigheid der spoorwegen waardoor uit Germersheim, Rastadt en andere punten van Duitschland gemakkelijk troepen en materieel konden worden aangevoerd.

Het voordeel van 't bedekte terrein wordt door 't Archief ontkend. Daarin wordt beweerd dat de aanvaller nadeel ondervond van het bedekte terrein, daar de beletselen zich bevonden op plaatsen, waar zij den geregelden aanval in den weg stonden. De eilanden Wacken en Jars zijn lang door den verdediger bezet gebleven en leverden voor *dezen* dus een voordeel op. De eigenlijke aanvalswerken moesten in eene geheel overzienbare, open vóór de vesting liggende vlakte worden uitgevoerd. Alleen de dorpen Hönheim, Bischheim, Schiltigheim en Königshofen waren van wezenlijk voordeel voor den aanvaller, als schuilplaats voor troepen en als tactische gemenschap met de werken aan de aanvalsvleugels.

Voorts was voordeelig voor den aanvaller (volgens de Osterr. Mil. Zeitung), dat het terrein juist vóór de noordwestelijke of aanvalszijde van Straatsburg bij de gehuchten Ober-, Mittel- en Nie-

derhausbergen aanmerkelijk klimt. Deze Hausbergsche hoogten loopen flauw te niet in de terreingolvingen van Schiltigheim, Bischheim, Hönheim en Königshofen. Het voordeel van dit naar de vesting dalend terrein wordt mede in 't Archief ontkend, en wij zullen moeten erkennen, met recht. De punten, waar de hoogten aanvangen nadeelig voor den verdediger te worden, in zoover zij de werken der vesting domineren, liggen verder van de vesting verwijderd dan de uiterste grens der eigenlijke aanvalswerken (de 1^e parallel). Ter plaatse van die 1^e parallel bereikt het terrein slechts de hoogte van den hoofdwal, en wordt het door de katten gedomineerd. Van af de 1^e parallel gaat het terrein *dalend* naar de vesting, en dit is, gelijk door den practischen ingenieur zal worden erkend, een groot nadeel bij den aanleg der loopgraven, die alsdan gemakkelijker uit de vestingwerken zijn te enfileeren. De Hausbergsche hoogten zelve liggen een 7000 pas van de vesting, en hadden alzoo voor 't geregelde beleg geen waarde. *Van de aanvalsbatterijen lagen alleen die in de 1^e parallel, het dichtst bij den Weissenburger straatweg gelegen, waterpas met de hoofdlijnen der vesting; alle overige lagen dieper.* Het voordeel, gelegen in hoog terrein om de vesting, in zoover het den aanvaller een domineerend vuur verschaft, bestond dus *niet*.

Een zeer krachtig verdedigingsmiddel bezit Straatsburg in zijne breede natte grachten, waarin het water nog kan worden opgezet en opgehouden door de rivier de Ill te doen inundeeren. Daartoe is bij de binnenkomst der Ill in de stad eene groote inundatiesluis gebouwd, welke zich met de overige tot de watermanoeuvres benoodigde sluiswerken in goeden toestand bevond. De onderwaterzetting door de Ill omvat de ten zuiden der vesting gelegen doorsneden lage weilanden, en het lage land ten noorden en ten oosten der vesting.

Een blik op de kaart van Straatsburgs omstreken is voldoende om duidelijk te maken, dat de vele wateren, die het terrein rondom de vesting doorsnijden, met de inundatie een *nadeel* opleverden voor den aanvaller, in zoover zij zijne nadering langs die zijden bemoeielijkten.

Daar tegenover staat, dat deze eigenschap van het terrein zeker het doen van uitvallen door den verdediger niet begunstigde,

terwijl de aanvaller wel zorg droeg, de reeds gebrekkige gemeenschap zooveel mogelijk te bemoeielijken.

Zóóals de vesting was, was ze blijkbaar niet beveiligd tegen een bombardement; integendeel, ze had vele gegevens om een bombardement uit te lokken. Ze omsluit toch eene volkrijke stad en ze bezit geen bomvrij onderkomen voor bezetting, inwoners en levensmiddelen; ze bezit geen gedetacheerde werken, en de *behouwde* omtrek der vesting laat op vele plaatsen den bouw van batterijen toe, zonder dat deze door de artillerie in de vesting kunnen worden bespeurd.

Het had evenwel niet ontbroken aan *plannen*, om de positie van Straatsburg in een toestand te brengen, overeenkomende met hare groote waarde; doch geen dier plannen was tot uitvoering gebracht.

Het laatste dier plannen stelde voor, den aanleg van vooruitgeschoven werken vóór den noordwestelijken boek der vesting. Ook in het oosten, op de *Ile des épis*, zouden 2 zelfstandige werken worden aangelegd, die de vuurlijn der citadel ongeveer 1800 pas meer vooruit zouden brengen, en die, zoo ze er waren geweest tijdens het beleg, zeker goede diensten zouden hebben bewezen tegen de beschieting van den rechter-Rijnoever af.

Deze gedetacheerde werken op 1800 pas van de hoofdomwalling, zouden evenwel niet voldoende zijn geweest om de stad voor een bombardement te vrijwaren; daartoe wordt vereischt een afstand dier werken van den hoofdwal, van 4500 ja 5000 meter, bij de tegenwoordige dracht van het getrokken geschut.

Deze werken zouden eene aanzienlijke som hebben gekost, zonder een evenredig voordeel op te leveren, zooals dat in den regel bij halve plannen en maatregelen het geval is. Zij zouden, wel is waar, de vuurlijnen vooruitbrengen en zeer mogelijk den duur van 't beleg verlengen; doch daarmede zouden onmogelijk worden bereikt de 2 groote voordeelen, die een geretrancheerd kamp aanbiedt, namelijk: vrijwaring voor bombardement en mogelijkheid tot opname van een aanzienlijk legerkorps binnen den fortenkring.

Volgens de gezonde beginselen der verdedigingskunst, had het Fransche gouvernement zich de kosten moeten getroosten, Straats-

burg van een geretranceerd kamp te voorzien, ingericht naar de eischen der kunst, zooals die o. a. door Brialmont in zijn werk over de „*Fortification polygonale*” breedvoerig logisch worden afgeleid en ontwikkeld.

Straatsburg is toch niet alleen eene grensplaats, doch ook eene dépôt- en wapenplaats van den eersten rang; het was de groote uitvalspoort tegen Duitschland, eene plaats, waarvan Brialmont zegt, pag. 174, tome I, van zijn boven aangehaald werk: „Strasbourg, Metz et Lille sont de grandes places de dépôt, dans les quelles on doit réunir d'immenses approvisionnements en vîvres, canons, armes portatives, munitions, habillemens, voitures, etc.

„Ces places ayant une très grande importance et renfermant des valeurs considérables, il convient de les entourer d'une ceinture de forts, dans le double but de les mettre à l'abri du bombardement et de créer un camp extérieur, destiné à recevoir momentanément les troupes étrangères à la garnison, que les hasards de la guerre amèneront sous ses murs”.

De door Frankrijk verwaarloosde taak is thans reeds met ongeduldigen ijver door Duitschland aanvaard.

De citadel zal worden geslecht en de uitlegging der hoofdwalling tot aan den Rijn volgen, in verband met de geprojecteerde nieuwe bevestiging van Kehl. De bouw van 5 gedetacheerde werken wordt aangevangen op geschikte punten bij Neder- en Boven-Hausbergen, Suffelweiersheim, Wolfisheim en Reichstett, welke werken worden gerekend op 1°. April 1875 gereed te zijn.

Daarenboven is nog voorgenomen de bouw van 13 andere gordelforten, op den gemiddelden afstand van eene mijl (7532 meter) van den hoofdwal, waarvan de kosten op 30 à 40 millioen thaler zijn geraamd.

Harde les voor Frankrijk, dat de millioenen niet uitgaf tot eigen voordeel — en dat thans eindigt met inderdaad de kosten te betalen... doch in wiens belang?!...

Men bedriegt zich, wanneer men gelooft dat Straatsburg bij den aanvang des oorlogs voorzien was van al de oorlogsbehoeften, die, gelijk wij zagen, in zulk eene aanzienlijke grens-, dépôt- en wapenplaats te huis behooren.

De plannen van 't Fransche gouvernement betreffende het overbrengen van den oorlog op vijandelijk gebied, hadden de aandacht van Straatsburg afgetrokken. Dit veranderde zelfs niet toen, tegen de verwachting, Zuid-Duitschland zich bij Pruisen aansloot. Toch naderde het gevaar dreigend naar de zijde van Straatsburg.

Van Fransche zijde scheen men evenwel niet voldoende daarvan doordrongen. Volgens generaal Uhrich bestond het plan nog, om op 8 Augustus den Rijn over te trekken, de vijandelijke macht te verdeelen en elk der beide deelen na elkander te verslaan; eene illusie, reeds op 6 Augustus door den slag bij Wörth op eene treurige wijze beschaamd.

Op 4 Augustus des morgens, liet maarschalk Mac-Mahon, (de kommandant van het 1e legerkorps, waarvan Straatsburg het aangewezen hoofdkwartier was) den generaal Uhrich bij zich ontbieden, en deelde hem mede, dat hij eerst van plan was geweest hem eene brigade infanterie te geven, maar dat hij hem slechts een regiment infanterie kon laten, (het 87e, dat later steeds goede diensten deed), terwijl hij zelf Straatsburg met het 1e korps zou dekken. De maarschalk vertrok dien dag en nadat op 6 Augustus de slag bij Wörth door hem werd verloren, was Straatsburg voor goed aan zich zelf overgelaten.

De bezetting van Straatsburg bedroeg, na verrijkt te zijn met de vluchtelingen van 't slagveld bij Wörth, een 20 000 man, waaronder 4400 mobile-garden, eerst 30 Juli georganiseerd, en 3600 man nationale-garde, die geen dienst op de wallen deden; in 't geheel ongeveer 11 000 bruikbare soldaten.

Genie-soldaten ontbraken nagenoeg geheel; dit geheele korps bedroeg een 20 man, en deze waren nog verdwaalden van Wörth.

Er waren volgens Uhrich slechts 5 genie-officieren, benevens 8 soldaten en een even groot getal onder-officieren der genie.

Deze troepen waren onder het opperbevel van den 68 jarigen generaal Uhrich, die reeds 3 jaar geleden op pensioen was gesteld, doch het vaderland op nieuw zijne diensten had aangeboden.

Hij was op 21 Juli te Straatsburg aangekomen, waar hij het kommando der 6de territoriale divisie op zich nam en onmiddellijk aan den Minister van Oorlog berichtte, dat hij zich onledig ging

houden met het slechten der talrijke gebouwen en beplantingen, binnen den militairen kring der vesting gelegen.

Hoe vreemd het ook moge klinken, de generaal Uhrich verklaart dat het antwoord des Ministers luidde: qu'il me défendait de rien faire *abattre*, si ce n'était à la dernière extrémité, et après m'être entendu au préalable avec les autorités civiles.

En dit, terwijl men sedert 1815 had toegestaan het bouwen van talrijke gebouwen in den omtrek der vesting, vooral ten zuiden en ten noorden, en terwijl de boomen op sommige punten der wallen het gezicht op 100 meter afstand belemmerden!

Ook werd Uhrich officieel ter kennis gebracht, dat de *staat van beleg*, afgekondigd voor de open steden langs de oostelijke grens, werd gewijzigd tot den *staat van oorlog* voor de bevestigde plaatsen, juist het omgekeerde van 't geen had moeten gebeuren!

Ligt ook hierin voor ons geene les? Het zal bij een uitbreken den oorlog niet de *geringste* arbeid zijn, de tallooze beletselen, die de bebouwde omtrek onzer vestingen en forten aan het eigen vuur biedt, weg te ruimen.

Zal men hiermede niet te lang wachten, en zullen binnen een door de noodzakelijkheid beperkten tijd de krachten niet te kort schieten? Op welk oogenblik, onder welke toestanden is de opperbevelhebber gemachtigd, de handen aan het werk te slaan?

Moet hij zich afhankelijk stellen van hoogere orders, gegeven uit de verte, terwijl de werkelijkheid dikwijls onverwacht hare eischen doet gelden? Of komt het doelmatig voor, dat de bevelhebber zich kan steunen op eene wet, welke hem onder zekere omstandigheden recht tot handelen geeft tegenover het eigendomsrecht, dat het eigenbelang prikkelt en, zoo iets, in staat is, de edelste gevoelens tot zwijgen brengen? Vooral ook met het oog op onze uitgebreide onderwaterzettingen in oorlogstijd is het zaak, de som van dien passieven weerstand, welke zijn grond vindt in 't recht van eigendom, zooveel mogelijk door de wet te gemoet te komen en dus doende te verminderen.

Intusschen stootte reeds op 8 Augustus de spits der Badensche divisie van Beijer voor Straatsburg; de insluiting door de divisie zelve was op 13 Augustus volkomen, terwijl Kehl bezet en de gemeenschap met Colmar verbroken werd.

Op 14 Augustus werd de generaal Von Werder tot opperbevelhebber van het belegeringskorps, in 't geheel sterk 50 à 60 000 man, benoemd.

Tot 21 Augustus werden verscheidene uitvallen en verkenningen gedaan door den verdediger, die met zijn artillerievuur vele belemmerende gebouwen voor de vesting in brand schoot en zich onledig hield met arbeid aan: traversenbouw, het weerbaar maken der wallen, het vellen der beplantingen op 't glacis, de palissadeering en barricadeering van toegangen enz. De aanvaller vernielde ondertusschen verscheidene bruggen, en verbrak de gemeenschap langs den spoorweg bij Geispoldsheim, 4/5 mijl ten zuiden der vesting. Het zooveel mogelijk belemmeren van den armerings-arbeid des verdedigers, het in bezit nemen van het terrein, waren in den aanvang de hoofdbezigheden van den aanvaller.

Op 13 Augustus reeds werd het vuur uit eene veldbatterij, op 2500 pas van de vesting, gericht op de werken der vesting, die door den aangestoken brand van een geladen spoortrein waren verlicht.

Op 15 Augustus waren in 't bezit des aanvallers: Lingolsheim, Wolfsheim, Schiltigheim en de Robertsau; in 't zuiden reikte de insluiting tot bij Ostwald, tegen de inundatie. Voorts waren in 't bezit des aanvallers de groote wegen naar Sels, Hagenau, Zabern, Barre, Colmar en Basel. De gemeenschap met Straatsburg aan de landzijde was zoo goed als afgesneden.

Tot 21 Augustus werd op den linker-Rijnoever enkel gevraagd uit veldgeschut.

Op 17 Augustus werd het vuur uit Badensche veld-batterijen geopend, die zijwaarts van Kehl stelling hadden genomen. Op 18 Augustus werden de Kehler-batterijen met *vesting* geschut uit Rastadt hewapend.

Van 18 op 19 Augustus en op den laatsten datum werd uit 16 veldstukken, dicht bij den straatweg van Lingolsheim, naar Straatsburg en hoofdzakelijk tegen de citadel gevraagd.

Uit de vesting werd dit vuur beantwoord o. a. door het beschieten der Badensche stad Kehl, waaromtrent de generaal Von Werder een afkeurenden en waarschuwenden brief aan generaal Urich deed toekomen.

Den Duitschen bevelhebber scheen het hoogst onbetamelijk

toe, dat men Badensche huizen in brand schoot. Het gepaste dat er in was gelegen, Fransche huizen in brand te schieten, behoefde daarentegen geen betoog. „’t Is — gelijk de Militaire Spectator te recht opmerkt — „*de oude fabel van den wolf en het lam.*”

Op 21 Augustus kwam het hoofd van ’t eigenlijke belegeringspark te Vendenheim aan, waarvan dadelijk 40 stukken tegen de vesting in batterij gebracht werden.

Op 24 Augustus was het eigenlijk bombardement van stad en vesting in volle werking; op den linker-Rijnoever uit de 13 bombardements-batterijen, bewapend met 26 getrokken 24-ponders en 28 zware mortieren; op den rechter-Rijnoever, tegen de citadel, uit 32 stukken en 12 zware mortieren, in 6 batterijen opgesteld.

In den nacht van 23 op 24 Augustus had de Pruisische artillerie 13 batterijen gebouwd (n°. 1—13), bewapend met getrokken 24-ponders (15 cm.) en zware mortieren.

Het eigenlijke bombardement werd voortgezet, vooral des nachts, tot den 27. Er wordt in sommige werken aanhoudend gesproken van het „eigenlijke bombardement.” Dit heeft volgens de schrijvers slechts 3 dagen geduurd, en dit wordt vooropgesteld met eene zekere naïviteit, die ons evenwel niet te zeer de werkelijkheid uit het oog moet doen verliezen.

De onderscheiding die hier wordt gemaakt, is zuiver wetenschappelijk en van technischen aard. Eenigszins vrij overgezet luidt zij: dat de Straatsburgers gedurende het „eigenlijke bombardement” *alleen* het bombardement hadden te lijden; terwijl daarbij gedurende de overige zes weken van het „oneigenlijke bombardement”, nog de onaangenaamheden van het geregeld beleg moeten worden gevoegd. De Franschen van Straatsburg’s beleg sprekende, hebben wel eens gewaagd van „*quarante jours de bombardement.*”

In den nacht van 26 en 27 Augustus werden de batterijen 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23 en 25 gebouwd, terwijl de voorposten tot 400 pas van de vesting werden vooruitgeschoven om het bouwen der eerste parallel te maskeeren. Het besluit om tot het geregelde beleg over te gaan was nu genomen.

Het is hier de plaats, mijne heeren, om eenigen tijd stil te

staan bij de vergelijking der artillerie van den verdediger met die van den aanvaller. Men zal daarbij zien, in welke mate die vergelijking ten voordeele der Duitsche artillerie uitvalt.

De verdediger was in 't bezit van ongeveer 1200 stukken geschut van verschillend kaliber. Dit zegt evenwel weinig. De vraag is, hoeveel stukken op het uitrustingsontwerp voorkwamen, en dit getal bedroeg, volgens 't Archiv, 360. Hiervan werden er evenwel niet meer dan 220 stuks gebruikt tegen het aanvalsterrein: er waren, altijd volgens 't Archiv, bij lange na geen voldoende aantal affuiten om de 1200 aanwezige stukken in batterij te brengen.

Generaal Ubrich zegt, dat hij bij zijne komst te Straatsburg op 21 Juli de zaken aldus bevond:

„240 à 250 bouches à feu de quatorze qualibres différents, depuis l'obusier de montagne, assez inutile dans un siège, si ce n'est au moment de l'assaut, jusqu'à la pièce de 24, composaient avec quelques mortiers en petit nombre le matériel de défense.

Beaucoup de ces bouches à feu n'étaient pas en batterie. Je m'empressai de donner des ordres pour l'armement.”

Bij de belegering werden door de Franschen hoofdzakelijk gebruikt: getrokken 15 cm. en 12 cm. kanonnen, en gladde mortieren van 32, 27, 22 en 15 cm., en in mindere mate de getrokken veld- en bergkanonnen van 8 cm. (4 ponder), de gladde kanonnen van 10 en 13 cm., en de gladde houwitsers van 12 en 15 cm.

De getrokken kanonnen van 15 en 12 cm., de hoofdwapens der Fransche vesting- en belegerings-artillerie, treden bij deze belegering op in hunne tweërlei bestemming: als vestinggeschut en als belegeringsgeschut. De gewichten van lading en projectielen der beide soorten zijn nagenoeg gelijk, terwijl het gewicht der stukken daarbij zeer verschilt.

Het nieuw aangemaakte belegeringsgeschut is aanmerkelijk lichter dan het vestinggeschut, dat uit het oude vestinggeschut van gelijknamige kalibers door uithoring en het aanbrengen eener bronzen voering is verkregen.

Behalve de niet zoo hoog opgevoerde zekerheid van treffen van deze voorladers, tegenover de achterlandkanonnen der Pruisen,

leed de werking van het Fransche geschut zeer veel, door het gebrekkige stelsel der granaatbuizen.

In den regel waren de granaten van het getrokken geschut voorzien van tijdbuizen op slechts 2 afstanden tempeerbaar (namelijk op 1600—1700 en 3000—3200 m.) Eveneens werd de uitwerking van het schrapnelschot belemmerd, door dat deze projectielen voorzien waren van tijdbuizen op slechts 4 bepaalde afstanden tempeerbaar.

De getrokken 15 cm. en 12 cm. konden dus wel het terrein onveilig maken in een wijden kring; doch geen genoegzaam voordeel trekken van de uitwerking der springlading, zoo van de granaten als van de schrapnels, waar dit binnen een beperkt doel moest geschieden.

Daarenboven verbrandden in 't begin van 't beleg 35,000 granaatbuizen, zoodat men zich later niet in de vesting aangemaakte, nog minder doelmatige houten buizen heeft moeten behelpen.

Daarbij waren de affuiten van het Fransche geschut veel te laag, zoodat zij de artillerie verplichtten door diep ingesneden schietgaten te vuren of gebruik te maken van de walaffuiten, welke samengestelde affuitage het geschut wel eene grootere hoogte gaf, doch geschut en bediening te veel blootstelde.

In deze affuiten was de groote inferioriteit der Fransche artillerie gelegen.

Bij den aanvaller waren *hooge* affuiten, waarbij de monding 1.80 meter boven den bodem komt en eene volkomen dekking aan de bediening wordt gewaarborgd. Daarbij wordt de aanwending van zeer vlakke, voor den vijand onzichtbare schietgaten mogelijk gemaakt; terwijl de hellende stand der houten sporen, onder en achter de in batterij staande stukken aangebracht, deze na het schot weder, zonder hulp, tegen de borstwering doet terugrollen.

De *lage* affuiten der Franschen daarentegen, vorderden eene diepe insnijding der schietgaten of eene groote verhooging der beddingen, waartoe in beide gevallen een arbeid werd vereischt, zeer moeielijk op den open wal te verrichten.

Het dichtvallen der te gemakkelijk zichtbare schietgaten, door 't vijandelijk vuur, bemoeielijkte daarbij het richten: zoodat de Franschen

zich volgens 't Archiv, werkelijk *door de vijandelijke affuiten* overwonnen verklaarden.

Het belegeringspark van den aanvaller was rijkelijk van alle behoeften voorzien: vervoermiddelen, vaartuigen, werktuigen, materieel en gereedschap. Het bevatte 300 stuks geschut, behalve het uit Rastadt aangevoerde, bestemd voor den aanval van uit Kehl tegen de Citadel, ten getale van 45 stukken, meerendeels getrokken achterlaad-geschut van 12 en 15 cm.

Het geschut van den belegeringstrein tot den hoofdaanval gebruikt, bestond voor ruim $\frac{2}{3}$ uit getrokken achterlaad-kanonnen van 9, 12 en 15 cm. en voor nog geen $\frac{1}{3}$ uit gladde mortieren van 15, 23 en 28 cm., waarbij later nog 2 getrokken achterlaad-mortieren van 21 cm. kwamen.

Doch gelijk het Archiv te recht opmerkt, overtrof het *eigenlijk belegeringspark verre deze getallen van het in batterij staande geschut* zoodanig, dat men niet alleen de gedemonteerde en door 't eigen vuur beschadigde stukken kon vervangen, doch ook nog een *groot aantal nieuwe batterijen* had kunnen wapenen.

Hier vinden wij dus weer terug den karakters trek, die ons steeds treft bij Pruisische oorlogsdaden en die grootendeels het geheim van hun welslagen uitmaakt. Ik bedoel het *radicalisme* dat alle middelen aan het doel ondergeschikt maakt; dat met kwistige hand de middelen en krachten aanbrengt om dat doel te bereiken; dat stelselmatig de moeielijkheid der bereiking van het doel eêr hooger dan te laag schat, en geene moeite noch opofferingen ontziet om, waar noodig, de *meest mogelijke kracht* te ontwikkelen; daarbij uitgaande van de gezonde stelling: dat de bereiking van het doel ruimschoots tegen de ten koste gelegde kracht opweegt. Wordt er bij dat stelsel gewonnen, dan verliest men betrekkelijk *weinig*, en wordt er *verloren*, dan is gedaan wat men konde doen en is de verloren moeite toch in den regel *betrekkelijk gering*.

Het korte kanon van 15 cm. verscheen, als eene nieuwe schepping der Pruisische artillerie, voor 't eerst op 't oorlogsveld. De lange kanons van 15, 12 en 9 cm., hadden reeds in 1864 voor de Düppeler-schanzen hunne vuurproef schitterend

doorstaan. Het korte kanon van 15 cm. is bijzonder ingericht voor het indirecte schot. Met zijne groote zekerheid van treffen, de groote elevatie die er aan kan worden gegeven en de groote kracht en springuitwerking zijner langgranaten, is het geschikt op grooten afstand in het sterkste metselwerk indirect bres te schieten. De Pruisische percussiebuizen der granaten weigeren daarbij hoogst zelden; terwijl de tijdbuizen der schrapnels op elken gegeven afstand tempeerbaar zijn. Eindelijk konden de Pruisen gebruik maken van de 3 groote voordeelen van het achterlaadsysteem: *minder talrijke en spoediger bediening, betere dekking en grooter trefkans*; welke voordeelen de Franschen niet konden genieten, ook al waren hunne affuiten beter ingericht geweest.

Wanneer men hier nu nog bijvoegt, dat de Fransche artillerie in alle opzichten minder geoefend was dan die der tegenpartij, dan kan men zich een denkbeeld vormen van de verhouding tusschen de beide artilleriën; eene verhouding welke ik — Mijne Heeren — met opzet in breede trekken heb pogen te schetsen, omdat zij bij de belegering eener vesting een *hoofd*factor is, die den uitslag bepaalt.

Het juiste begrip dier verhouding is van het uiterste gewicht bij het beoordeelen van de intensiteit der verdediging.

Het is toch duidelijk, dat bij de beoordeeling van een artilleriegevecht, zooals men in hoofdzaak ook deze belegering zou kunnen noemen, de kennis der kracht van de wederzijdsche artilleriën eene hoofdzaak is, als zijnde *deze materiële kracht met de bekwaamheid die haar in werking brengt*, nagenoeg de eenige factoren, die de beslissing aanbrengen.

Het kan nu ook minder bevreemding baren, dat de uitwerking der Fransche artillerie betrekkelijk zooveel minder was dan die der Duitsche. Inderdaad, de Duitsche artillerie heeft gedurende het beleg ongeveer 90 stukken geschut van den vijand gedemonteerd.

Rekent men dat de 360 stukken, voorkomende in 't uitrustingsontwerp van Straatsburg, alle in batterij stonden tegen het aanvalsterrein (wat *niet* het geval was), dan bedroeg het getal gedemonteerde stukken $\frac{1}{4}$ van dat der gebruikte, terwijl bijv. bij Belfort die breuk slechts $\frac{1}{10}$ bedroeg.

Voornamelijk het vuren door de uit de verte zichtbare schietgaten is noodlottig geweest voor de Fransche artillerie.

Daarbij had deze ondoelmatige werktuigen tot lichten en strijken van geschut. Deze staken ver boven de borstwering uit: zij werden het mikpunt van den vijand, zoodat de zware arbeid dikwijls vruchteloos werd gemaakt. Had men den arbeid des nachts verricht, en maakte men zich gereed des morgens, de moeielijk zichtbare stukken des vijands op te sporen, dan voorkwam deze met zijn welgericht vuur op de duidelijk afgebakende schietgaten, de intentie van den verdediger op eene even onaangename als onverwachte wijze.

Dat er een vrij wat grooter getal affuiten dan stukken geschut werden gedemonteerd is duidelijk.

De Franschen daarentegen demonteerden nauwelijks een dozijn stukken van den vijand. Nooit kon de Fransche artillerie den vijand dwingen, anders dan met de onbedekt gezwinde sappe voort te werken — ook doordien de Duitsche artillerie zoo meesterlijk dien sappearbeid ondersteunde, ja voorbereidde; — de Fransche artillerie eindelijk ontnam den vijand niet meer dan 47 man dooden en 305 gewonden.

Moet men nu de zware verliezen der Fransche artillerie geheel voor rekening brengen der slechte verdediging, of moeten die groote eigen verliezen bij die geringe verliezen der tegenpartij geweten worden aan de gebreken, die het Fransche stelsel van geschut en affuitage aankleven en ons doen besluiten, dat in weerwil dier materiële minderheid de Fransche artillerie zich taai en dapper verdedigde?

Doch keeren wij tot den loop der gebeurtenissen terug, waarvan het mij, met het oog op den beschikbaren tijd, slechts vergund is een vluchtig verhaal te doen.

Wij hebben gezien, Mijne Heeren, dat de aanvaller, daar hij inzag met het bombardement de overgave der vesting niet te dwingen, besloot een aanvang te maken met het geregelde beleg.

Voor wij daarmede aanvaugen, zij het mij vergund een oogenblik stil te staan bij eene vraag, door zoovele militaire schrijvers behandeld: *de vraag omtrent het al dan niet geoorloofde van een bombardement.*

Wij zullen de redenen vóór en tegen het bombardement aangevoerd niet aanhalen; het is trouwens duidelijk dat elk bijzonder geval ook in deze quaestie, de regels wijzigt.

Onze meening is, dat in den oorlog al te groote humaniteit schadelijk is.

Op pag. 164 tome I van Brialmont's werk wordt aangehaald:

„Dans les sièges, comme à la guerre, le moyen de perdre le moins est d'aller vite.”

Nu is het bombardement, goed toegepast, ontegenzeggelijk *un moyen d'aller vite*.

De woorden *oorlog* en *humaniteit* hebben betrekking op twee in den grond der zaak tegenstrijdige begrippen. Is het nu wel mogelijk, deze beide, naast elkander, werkzaam te doen zijn tot hetzelfde doel? Gaat de eenheid van het doel daarbij niet verloren? Is het geene logische fout, geen dwaalbegrip, te meenen: dat men in den oorlog met zachtheid zou kunnen winnen? De oorlog toch is eene daad van ruw geweld, eene uiting van het meest ongesluisde egoïsme.

De oorlogstoestand treedt in, dáár waar de zachte middelen niets meer vermogen en nutteloos worden.

Met zachtheid is het wellicht mogelijk den oorlog te voorkomen, doch nimmer hem doeltreffend te voeren. Oorlogen is streven naar de oplossing van 't politieke vraagstuk, door middel van 't geweld. Dit middel nu is radicaal bij uitnemendheid. De ontwikkeling van 't geweld geschiedt met al de logica van den hartstocht. Het baat daarbij weinig te *redeneeren* tegen gevolgen, die noodwendig in de oorzaak liggen opgesloten.

Van de Pruisen kan niet gezegd worden, dat zij aan sentimentaliteit lijden in den oorlog. Doch moet men hen dit te zeer euvel duiden? Het eenvoudig beginsel: eene zaak die men doet, zoo goed mogelijk te doen, leidt tot gestrengheid van middelen in den oorlog. Dit beginsel is trouwens geheel overeenkomstig met de leer, voorgestaan door Von Clausewitz, den meester der Duitsche strategie. Zijne geheele filosofie in *de strekking* idealistisch, huldigt in *de middelen* een afdoend radicalisme en komt in beginsel hierop neer: dat men het gestelde doel met de grootste

inspanning, zoo snel mogelijk moet bereiken, en dat aan de bereiking alle belangen, alle middelen moeten ondergeschikt blijven.

Hier heeft men evenwel met het bombardement, het doel — de overgave — niet bereikt, en het oordeel van Von Rüstow, die in dit geval het bombardement *ondoelmatig* noemt, is dus wellicht niet van grond ontbloot.

Wij zijn thans genaderd tot de klassieke „keuze van het front van aanval” met kracht van redenen toegelicht, welke wij hier evenwel achterwege kunnen laten, omdat men in 't geval van Straatsburg met recht kan beweren dat de keuze van het front van aanval — gelijk een blik op de kaart duidelijk maakt — daardoor werd bepaald, dat er *geene keuze* was; met andere woorden, dat *dit* front gekozen werd, omdat er geen ander te kiezen viel.

De Osterr. Mil. Zeitung geeft voor die keuze evenwel nog de volgende redenen op:

1°. Er waren aan die zijde geen inundatiën en de collaterale bastions van den hoofdwal konden weinig uitrichten;

2°. het voorterrein beheerscht een weinig de vestingwerken;

(Dat deze gesteldheid van het terrein geen voor- doch een nadeel was voor den aanvaller is reeds vroeger (blz. 165 en 166) door ons betoogd.)

3°. men vond hier voortreffelijke steunpunten tegen uitvallen, en kon tamelijk gedekt naderen;

4°. men was hier het dichtst bij den terugtochtsweg. (Wij betwijfelen of dit bij een geregeld beleg een ernstig voordeel kan worden genoemd.)

5°. de grond was gemakkelijk te bearbeiten. (Dit valt ons moeilijk aan te nemen, met het oog op het zeer bebouwde terrein dicht bij de vesting. In het „Archiv” wordt het dan ook ontkend.)

Het komt ons voor dat de bovenstaande redenen den aanvaller meer voordeelen toekennen, dan de werkelijkheid hem opleverde.

Het aanvalspunt bestond uit 2 bastions, 11 en 12, met courtine en eene soort tenaille, die weinig beteekenis had; 1 ravelijn 50, eene enveloppe, een bedekten weg met glacis, 2 lunetten, 52 en

53 met voorbedekten weg en glacis. Van de collaterale werken komen in aanmerking: de redans 54 en 55, de courtine 10—11 met voorliggend ravelijn 46, het hoornwerk 47—49 met tenaille en ravelijn 48, de voorbedekte weg tusschen lunet 53 en ravelijn 48.

Als eene algemeene opmerking, is het hier de plaats er op te wijzen, dat alle batterijen van den aanvaller nagenoeg des nachts en in één enkelen nacht zijn gebouwd.

Meer dan ooit is het een vereischte geworden, dat de aanvaller de batterijen, die hij niet aan 't gezicht des vijands onttrekken kan, in één nacht bouwt, en eerst onmiddelijk vóór het tijdstip, waarop ze in gebruik moeten treden. De verdediger, van zijn kant, moet die batterijen dadelijk nadat hij ze bemerkt, trachten te vernielen; hij moet daarbij niet wachten tot ze aanvangen met vuren: eene fout, meermalen door de Fransen begaan.

Onder bescherming van een hevig vuur tegen de wallen en de kazernen, dat van den 27sten tot den 31sten voortgezet en slechts zeer zwak beantwoord werd, openden de aanvallers in den nacht van den 29sten Augustus eene 5700 pas lange 1^e parallel, die links tegen de inundatie en rechts tegen Königshofen aanleunde, en gemiddeld 800 pas van de kruin van het meest vóórliggende glacis verwijderd bleef; welke afstand bij 't beleg van Sebastopol het *dubbele* bedroeg.

Gelijktijdig hiermede werden 2 communicatiën naar achteren gegraven; al deze loopgraven waren 1.25 meter diep. Op de teekening wordt het profiel aangegeven.

Gelijktijdig met de 1^e parallel waren batterijen voor te zamen ongeveer 46 stukken gebouwd; de batterijen 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23 en 25. Deze batterijen werkten zamen met de bombardements-batterijen (nos. 1—13); zoodat op dat tijdstip in batterij stonden: 32 getrokken lange 24 ponders, 42 getrokken 12 ponders en 28 zware mortieren, te samen dus ongeveer 100 stuks belegerings-geschut.

De verdediger liet al deze werkzaamheden ongestoord uitvoeren. Eerst des morgens van 30 Augustus bemerkte men meerdere beweging op de wallen. Toen kwamen evenwel de 's nachts te

voren gebouwde aanvalsbatterijen in werking. De verdediger scheen verrast door den aanvalsarbeid en daarop onvoorbereid.

Doch men neme daarbij in aanmerking, dat de aanvalsbatterijen in staat waren de hoofdlijnen der aanvals- en collaterale werken te demonteeren en te ricocheteeren, toen de verdediger zijne bewapening nog niet eens ten einde had gebracht.

Evenmin bij de opening der 1^e parallel, als later, heeft de verdediger getracht, de werkzaamheden des vijands te verlichten, door 'twerpen van lichtkogels als anderszins. Het schijnt evenwel, dat deze grove fout den verdediger niet moet worden geweten aangezien bij de overgave geene lichtkogels voorhanden bleken te zijn. De batterijen van den aanvaller lagen in 't algemeen zoo gedekt, dat ze uit de vesting niet of zeer onvolkomen merkbaar waren. Ze hadden vlakke rijzende schietgaten, en waren vooral ook niet zoo afgestoken en afgevlakt als op eene rechtlijnige teekening; doch aan de oppervlakken, grof en zooveel mogelijk in harmonie met het omliggend terrein bewerkt.

Den volgenden dag en op den 31sten Augustus werden de loopgraven verbreed en in den nacht van den 31sten op 2 plaatsen gemeenschapsgangen naar de 2e parallel begonnen.

In den nacht tusschen den 1sten en 2^{den} September, werd de 2e parallel — met hare naderingen — op 300 tot 400 pas van het glacis, met onbedekt gezwinde sappe gemaakt.

Den volgenden dag ondernam de verdediger een dubbelen uitval, één in de richting van het eiland Warken en de andere naar het spoorwegstation. Ofschoon hij niet tot bij de arbeiders kon doordringen, zoo werden deze door het vuur der werken in de 1e parallel teruggeworpen; weldra echter werden zij weer aan 't werk gezet.

In dien tijd had ook de verdediger eindelijk het front van aanval bewapend; maar zijn vuur woog niet op tegen dat der Pruisen, die den 9^{den}, 98 getrokken kanons en 40 mortieren in batterij hadden; de Citadel werd door de Badensche artillerie uit 32 getrokken stukken en 8 mortieren bestookt.

Tot en met dien datum (den 9^{den} September) waren nog bijgebouwd de batterijen n°s. 27, 28, 16a, 17a, 19a en 21a, 29

en 30, 33, 31 en 32 en batterij n°. 35 gewapend met 2 getrokken mortieren van 21 cm., welker suikerbroodvormige 160 pond zware projectielen, met eene springlading van 15 pond, trechters vormen, diep 1.8 en in middellijn 6 meter. Deze laatste batterij met batterij n°. 5 werden gericht tegen het reduit van lunet 44, welk werk daarop spoedig werd opgegeven. Ook de batterijen 39, 38 en 40 werden toen bewapend.

Den 11^{den} volgens de Oostenr. Zeitung, doch den 13^{den} 's nachts volgens het Archiv, werd de bresbatterij n°. 8 tegen lunet 53 gebouwd en bewapend met 4 korte kanons van 15 cm.

De bresbatterij tegen lunet 53 begon volgens 't Archiv eerst des morgens van den 14^{den} te werken, en had hare opgave (eene begaanbare bres) op den 17^{den} bereikt, (volgens de Jahrbücher für die Deutsche Armée und Marine op den 19^{den}, hetgeen evenwel minder waarschijnlijk voorkomt, omdat men den 18^{den} reeds met de afdaling naar de gracht begon.)

Onder een vrij scherpen hoek moest op 1100 pas afstand de escarpmuur worden vernield.

Den 12^{den} (volgens het jongste geschrift „Jahrbücher für die Deutsche Armée und Marine, nr. 14. November 1872, den 14^{den}) werd de batterij 42 opgeworpen tegen bastion 11, waaruit op ruim 1000 passen en over de lunet 52 heen bres moest worden geschoten, waarmede evenwel eerst den 23sten September werd aangevangen; eerst later, op den 24sten September, kwam de bresbatterij 58 tegen — en op ruim 800 pas afstand van bastion 12 tot stand.

Behalve deze toepassing van het indirecte vuur tot bresschieten, werd daarvan nog gebruik gemaakt tegen de sluizen, die het water der vestinggrachten van de Ill afsluiten. Deze sluizen zijn gelegen ter plaatse, waar de Ill de stad verlaat, bij het werk 63, en zijn op plaat II met dikke lijnen aangegeven. Het doel met de beschieting beoogd, was eene daling van den waterspiegel in de grachten, wat dan ook bereikt werd, en daartoe werd aangewend de batterij n°. 33, bewapend met 6 lange kanons van 15 cm. op een afstand van 2400 pas van de sluizen gelegen.

In sommige geschriften wordt van dat artilleristisch kunststuk

hoog opgegeven. De eerste moeielijkheid was het bepalen van de juiste plaats der sluizen, die uit geen enkele positie van den aanvaller waren te ontdekken. Een Badensch ingenieur wist evenwel op de kaart, voorgelicht door plaatselijke kennis, het doel ongeveer te bepalen. Het bezwaar, gelegen in 't gemis aan observatie van de uitwerking der schoten, liet zich niet minder gevoelen. Het schijnt dat die observatie middellijk geschiedde, door nauwkeurig waarnemen der waterkolom, die in de lucht vloog als de projectielen in 't water der gracht vielen. Was deze waterkolom gemengd met stukken hout of steen, dan rekende men getroffen te hebben. Daarbij hielpen de Franschen de vijandelijke observatie, door dat zij hun vuur versterkten als de vijand *goed* getroffen had. 's Nachts voornamelijk en ook over dag werd daarbij door de Duitschers met granaat-kartetsen gevraagd, ten einde herstelling aan de sluizen te beletten.

Na de overgave kon men eerst de uitwerking van het eigen vuur waarnemen. De ligging en bouw der sluizen bleken een krachtigen weerstand aan de projectielen te hebben geboden. Het vuur had voor het grootst gedeelte het houtwerk der deuren verwoest en daardoor de verlaging van 't waterpeil in de grachten veroorzaakt. De Franschen hadden getracht de schade te herstellen met hout, eene groote hoeveelheid zandzakken ten getale van wel 50,000, steenen en andere bouwstoffen.

Op den 12den September werd ook de batterij 8a gebouwd en bewapend met 4 mortieren van 50 pond, tegen bastion n°. 11, dat ook uit batterij 35 werd beworpen. Ook de loopgraaftaanval was inmiddels gevorderd.

Den 9den rukte de aanvaller met de aardrolling voorwaarts uit de 2e parallel, maar ziende dat het verdedigensvuur hem weinig schade toebrengt, werd reeds den volgenden dag weder met de onbedekt gezwinde sappe voortgegaan, waarmede ook de 3e parallel in den nacht van den 11den op den 12den, en eene halve parallel, op 40 pas van de glaciskruin, tusschen den 13den en 14den September werden uitgevoerd.

Den 15den werd een groote uitval gedaan tegen het *Sporeneiland*. Bepaalde voordeelen behaalde de verdediger daarbij niet, aangezien de Badensche troepen reeds vroeger over den Rijn ge-

varen en langs eene brug, geslagen over den kleinen Rijn, de Roberts-Au in bezit hadden genomen.

Den 17^{den} 's nachts werd de bekrooning van 't glacis vóór de lunetten 52 en 53, — die reeds in den nacht van den 14^{den} op den 15^{den} September, langs elke face 50 pas lang, was aangevangen, voltooid en na eene stoute verkenning, *waarbij men de mijngalerij onbezet vond*, deze onschadelijk gemaakt.

Van Pruisische zijde (Arch.) — zie ook Von Tiedemann — wordt beweerd dat deze mijngalerijen reeds op den 8sten waren ontdekt, en door de mineurs van uit de 3^e parallel reeds op den 14^{den} waren bereikt.

Von Tiedemann zegt, dat de verkenning van lunet 53 reeds in den nacht van den 8sten op den 9^{den} September had plaats gehad. Men ontdekte toen, terwijl van touwen werd gebruik gemaakt om zich in de gracht te laten afzakken, 3 mijngalerijen, met den ingang dicht boven den waterspiegel der gracht. Men vond eene hoofdgalerij, tegenover de kapitaal van 't werk, en 2 galerijen aan weerszijden daarvan; zij waren alle drie, door eene parallelgalerij verbonden. Dit mijnenstelsel was door den vijand verlaten; ééne mijn slechts werd bevonden te zijn geladen. Deze werd ontladen, en de rechts van de kapitaal liggende galerij werd nu van uit de 3e parallel door den mineur des aanvallers opgezocht en ten nutte gemaakt, als een onderaardsche gemeenschap met de gracht der lunet, waaruit reeds op den 14^{den} September de uitwerking der bresbatterij tegen de rechterface werd geobserveerd, welke batterij reeds op 16 September eene volkomen begaanbare bres had geschoten.

Ik moet de opmerking maken, dat het ook niet voor de omzichtigheid van den aanvaller zou gepleit hebben, indien hij tijdens of na de bekrooning eerst deze mijngalerijen had ontdekt of onschadelijk gemaakt.

Het wordt den generaal Uhrich met nadruk verweten, dat hij geen gebruik heeft gemaakt van de vaste mijngalerijen, die zich o. a. vóór lunet 53 bevonden. Hij verdedigt zich hier tegen door op te merken, dat men geene mijnwerken zonder mineurs kan maken. De officieren zagen geen kans om dit te bewerkstelligen en „*on n' improvise pas des mineurs et des sapeurs.*”

In den nacht van den 17^{den} September werden de batterijen 17a, 19a en 21a vóór de 2^e parallel verschoven, als batterijen 17b, 19b en 21b, en werden de batterijen 46, 47, 48, 5a, alle worpbatterijen, gebouwd en met mortieren bewapend.

Zoodra de bekrooning in den nacht van den 14^{den} op den 15^{den} September was geschied, werd bres geschoten op den 5,6 meter hoogen escarpmuur van lunet 53 uit de batterij 8, met de voor dat schot bestemde korte getrokken 24 ponders (15 cm.) De projectielen gingen rakeling over de bekrooning heen en wierpen ook nu en dan een korf om, zoodat de loopgraven daar niet te passeeren waren; de stukken steen van den muur vlogen terug tot in de 2^e parallel.

De schoten werden, zooals reeds is gezegd, gecontroleerd van uit de bezette mijngalerij, naar welke opgaven, richting en opzethoogte werden gewijzigd.

Dadelijk nadat de bekrooning voor de beide lunetten 52 en 53 geheel gereed was, voltooide de artillerie den bouw der contrebatterijen 51, 53 en 54, en bewapende ze elk met 2 zesponders.

Den 18^{den} werden de afgestorte korven der bekrooning vlug weder opgezet, en eene afdaling naar de gracht van uit de bekrooning begonnen naar den grachtwaterspiegel. Deze afdaling werd met spoorstaven geblindet en met aarde gedekt.

Op den 18^{den} September werden de toestellen tot veldtelegrafie opgesteld in de 3^e parallel, en met de verschillende belegeringswerken in gemeenschap gesteld. Dit is de eerste toepassing der veldtelegrafie bij den belegeringsarbeid.

De contrescarpmuur werd op den 20sten September 's morgens te 4½ uur, door eene mijn over eene breedte van 3,7 meter omgestort. Na een arbeid van 2 nachten en 1 dag was men onbelemmerd van de bekrooning tot bij den waterspiegel gekomen.

Op denzelfden dag, 's middags ten 5 uur, was de dam door de gracht gereed, bestaande uit gevulde zandzakken, aarde, met steenen belaste waterfascines en schanskorven.

De aanvaller beklom dien zelfden dag langs de bres in den escarpmuur het werk en vond de lunet verlaten, de keel open

en eene in 't midden van 't werk opgeworpen groote travers met 2 overwelfde doorgangen. De lunet werd nu dadelijk in bezit genomen, nadat men zich overtuigd had dat de holtraversen *niet* ondermijnd waren, en alzoo voortreffelijke schuilplaatsen opleverden tegen het vuur uit de vesting.

Om 6 uur 's avonds was de dekking tegen de lunet 52 nog niet opgeworpen, toen plotseling vijandelijke schoten vielen van de linkerface van lunet 52 en de aanvaller tot voorzichtiger arbeid werd gedwongen.

In de lunet vond men 3 gedemonteerde en 3 gave stukken, welke onmiddellijk werden vernageld.

Tegen den nacht werd het werk bezet door eene kompagnie fuseliers, terwijl eene pionnierkompagnie het werk wijzigde, door het maken van eene gedekte gemeenschap met de keel, alwaar een logement met borstwering naar den hoofdwal gekeerd, werd gereed gemaakt.

In het werk werd eene batterij (n°. 56) voor 7 ponds mortieren gebouwd. Te gelijk bouwde en bewapende de artillerie de batterijen 49, 50 en 55.

De verovering van lunet 52, die nu volgde, was niet zoo bloede-loos. Uit de bekrooning had men eene door spoorstaven geblin-deerde afdaling gemaakt, die den 21sten gereed was, waarna 's avonds ten 8 uur met het maken eener tonbrug over de gracht werd begonnen, die hier bijna 56 meter breed was. Deze brug was om 10½ uur 's avonds gereed. Eene arbeiders-afdeeling, sterk 100 man, en eene fuselier-kompagnie vonden de lunet onbezet. Hoewel er een geducht vuur op gericht werd van de nabijgelegen contregarde en het hoornwerk 47—49, maakte de aanvaller met beduidende verliezen zijn logement in het werk gereed. Dit was gelegen achter de palissadeering in de keel, met gedekte gemeenschap naar achteren.

In het inwendige der lunet werd later batterij n°. 57, bewa-pend met 4 zevenponds mortieren, gebouwd.

Nu ging de aanvaller met de traversen-sappe vooruit, eerst door den open doorgang en verder op het glacis van rave-lijn 50.

Op den 24sten September was hij daarmede tot op de kruin van 't glacis vóór bastion 11 gevorderd.

Den 25sten werd de bres in bastion 11, en den 26sten die in bastion 12 geschoten.

Den 26sten was de bekrooning van de enveloppe van ravelijn 50 tot tegenover de bres voltooid, en maakte men zich gereed om de grachtsafdeling te beginnen, toen de vesting op den 28sten September capituleerde.

Bij de overgave telde de bezetting: 450 officieren, 17,000 manschappen, waaronder 7000 nationale garden, en 11,000 gewonden en zieken; benevens 1840 paarden.

De linietroepen en mobielgarden werden krijgsgevangen gemaakt; de nationale garden en francs-tireurs werden vrijgelaten tegen belofte, gedurende den veldtocht de wapens niet meer tegen den vijand op te vatten.

Verder vielen den vijand in handen: bijna 1200 stukken geschut, 300,000 kg. buskruit en eene groote hoeveelheid geweren, munitie, tuigen en bijna 10 millioen francs.

Op den dag der kapitulatie vuurden de Duitschers uit 146 getrokken vuurmonden en 88 mortieren, waaronder 2 getrokken, te zamen staande in 24 batterijen. Volgens het Archiv stond toen het geschut in 40 batterijen.

Gedurende het geregelde beleg zijn in het geheel 241 stukken in werking geweest, als: 30 lange getrokken 24 Œrs (15 cm.), 12 korte getrokken 24 Œrs (15 cm.), 64 getrokken 12 Œrs (12 cm.), 20 getrokken 6 Œrs (9 cm.), 2 getrokken mortieren van 21 cm., 19 mortieren van 50 Œ (23 cm.), 20 mortieren van 25 Œ (23 cm.), 30 mortieren van 7 Œ (15 cm.)

Van Badensche zijde werd, tijdens de belegering, de citadel nog beschoten uit 16 lange getrokken 24 Œrs (15 cm.), 16 getrokken 12 Œrs (12 cm.), 8 mortieren van 50 Œ (23 cm.) en 4 mortieren van 25 Œ (23 cm.)

In 't geheel zijn 193,722 schoten en worpen gedaan, waarvan 162,600 door de 197 Pruisische stukken, het overige door de Badensche; zoodat gedurende den tijd na het bombardement, dus de 31 dagen der geregelde belegering 4 tot 5 schoten of worpen per minuut werden gelost.

Gedurende het bombardement van 23 tot 26 Augustus, komen nog *daarbij* 12000 schoten en worpen.

Van de Franschen waren gedood 960 en gewond 3600 personen.

De Duitschers hadden 127 dooden, 739 gewonden, en 16 vermisten.

Deze cijfers — het geringe verlies der Duitschers, vergeleken bij dat der Franschen — schijnen ons welsprekend toe in zoo ver zij het bewijs leveren, dat de verdediging de Duitschers althans tot eene *zeer methodieke aanvalswijze* schijnt te hebben gedwongen, en hen niet veroorloofd heeft over te gaan tot een dier stoute handelingen, die wel soms met goeden uitslag worden bekroond, doch steeds met groot verlies gepaard gaan. Wij zullen nu overgaan tot de beschrijving van den toestand der werken op het oogenblik der kapitulatie. Uit deze beschrijving zal toch blijken, dat de al te harde oordeelvellingen over den verdediger ons niet gegrond voorkomen.

Van den toestand dier werken en vooral der artillerie daar binnen, hing toch de verdedigings-capaciteit af.

Als eene onbegrijpelijke fout wordt den Franschen geweten, dat de grachtsovergangen door het eigen geschutvuur niet krachtig zijn te keer gegaan uit de *flankeerende* werken. Doch wordt hierbij gedacht aan den toestand, waarin die flankerende werken toen verkeerden, of ze in de mogelijkheid verkeerden tegenstand te bieden? En toch valt of staat de beschuldiging met de beantwoording dezer vraag. Wij zullen, aan de hand van *den ooggetuige schrijver* in 't Archief, aantonen dat die toestand aller ongunstigst was. En ik vraag daarenboven of men van de Pruisen zou hebben kunnen verwachten, dat zij 2 grachtsovergangen bewerkstelligden, indien ze niet vooraf behoorlijk zorg hadden gedragen de flankerende werken weêrloos te maken?

Als voorbeelden om de werking der vijandelijke artillerie aan te wijzen, hebben we dus in de eerste plaats gekozen sommige dier *flankeerende* werken, en wel: de contregarde 126 vóór bastion 12; ravelijn 50 met voorgelegen enveloppe, en lunet 54.

De *contregarde voor bastion 12* is vooreerst één der bewijzen (volgens Arch.) voor de taniheid der verdediging, en ten andere

dáárvoor dat de artillerie van den aanvaller zich niet vergenoegde met eenvoudig onbruikbaar maken van 't vijandelijk geschut, doch *radicaal* te werk ging tot de absolute onmogelijkheid van opstelling van nieuw geschut.

Op de linkerflank der contregarde, zie plaat VI, stonden in *a* en *b* getrokken 12-ponders, en eene soort van bank over *vlakke* schietgaten, tot flankement van de gracht vóór de rechter-face van lunet 52 en tot beheersching van het aan den Weissenburger straatweg gelegen plateau.

In *c* stond tusschen twee aarden traversen, 2 en 3, overbank tegen Schiltigheim en het vóórland, als ook tegen het inwendige van lunet 54, mede een getrokken 12-ponder.

In *d* stond achter een diep ingesneden schietgat een houwtser van 16 cm. De traversen 1 en 4 zijn schuiltraversen; het werk is naar de vóórgracht met aarden talud, naar den hoofdwal bemuurd, zonder afrid of trap ter gemeenschap. Op het einde alleen van den linkervleugel voert een smalle gang voor manschappen naar den waterspiegel. Bij de capitalutie was houwtser *d* achter zijne schuiltravers onbeschadigd; daarentegen bood de overige ruimte tot *a* het schouwspel eener groote verwoesting.

Van de rechterzijde te beginnen was de schuiltravers 4 door de over de linkerzijde heengevlogen projectielen sterk beschadigd aan de achterzijde. De bezetting had den ingang niet alleen met boomstammen geblindeerd, doch ook van binnen was tot meerdere zekerheid tegen granaatscherven eene 2^e bekleeding van hout voorloopig gesteld.

In de saillant *c* waren de borstwering en de zijtaluds der traversen door zandzakken en ledige kruittonnen hersteld; hier lag naast de travers 3 een geheel defekt rad, ook zoo bij 2; tusschen beide lag op de helling der geschutsbank en *dwars* het 12-ponds getrokken kanon, dat vele indrukken van projectielen aan de monding vertoonde en daardoor onbruikbaar was geworden, de plaats, waar het geschut stond, was met zandzakken overdekt. Tusschen de traversen 2 en 1 lag de tweede getrokken 12 *®*, bijna op het zundgat, de monding naar achteren gekceerd, aan de rechterzijde van het lange veld zóó getroffen, dat de ziel aanmer-

kelijk vernauwd en het inbrengen van projectielen onmogelijk was gemaakt; tegen de schuiltravers 1 leunde een gedemonteerde affuit zonder raderen; in totaal: 4 onbruikbaar geworden affuiten en zoo te veel om op te noemen.

De geschutstelling *a* was boven alle beschrijving verwoest en met brokstukken van geschut en munitie bedekt; het schietgat zoo verwijd en verdiept, dat de geschutbank op deze plaats eigenlijk geene dekking meer bezat. Ook hier was de toestand van affuit en geschut allerellendigst. De voorhanden overblijfselen bewezen; dat in de hoofdzaak van de 2 in *a* en *b* staande getrokken 12 Rrs, (deze komen alleen in de verdediging ter sprake), minstens 5 affuiten en 17 à 18 raderen door het vuur der aanvals-artillerie zijn vernield.

De brave bedieningsmanschap had niet tegenstaande de geschetste moeilijkheid der gemeenschap, langs een omweg, en door de contrescarpmuur nog bemoeielijkt, de noodige vervangings materialen per schuit aangevoerd, en herhaalde malen de schietgaten en beddingen hersteld.

Van af de inleiding van 't artillerie-gevecht werd deze linie, als alle werken van het aanvalsfront, door de artillerie des aanvallers fel bestookt; over dag werden de 's nachts gemaakte herstellingen aan schietgaten enz. weder vernield. Toch maakten de beide getrokken 12 Rrs het den aanvaller dikwijls lastig genoeg; totdat het eerst de voor de 2^e parallel geschoven batterijen gelukte, ze meer voortdurend tot zwijgen te brengen. Dat de verdediging taai was, bewijst dat die 2 stukken, van den 30sten Augustus onmiddellijk bestookt, den 17den September des morgens nog werkzaam waren, en dat zelfs 5 dagen later van uit de bekrooning werd gemerkt, dat het schietgat *a* hersteld en slechts geblindeerd was; terwijl er een stuk achter stond.

De totale opening dier blindeering en het boven beschreven onbruikbaar maken van 't geschut, gebeurde nu op denzelfden dag op een afstand van 575 pas door den getrokken 6 Rr. -

In zijne beoordeeling der verdediging zegt de Oostr. schrijver: „In de lunetten 52 en 53 stonden elk 6 stukken. *Op de gewichtige contregarde n°. 12 was er geen enkel opgesteld, anders*

„was de tonnenbrug voor lunet 52 spoedig vernield geworden.”

Wij hebben boven gezien wat volgens 't „Archiv” de *waarheid* is omtrent die contre-garde n°. 12. Evenzoo schijnen het boornwerk 47—49 en front 13—14 tot aan het einde der belegering met een voldoende getal mortieren bewapend te zijn geweest.

Het is ons nu duidelijk hoe het geschut der contre-garde, reeds bij de bekroning totaal verwoest, niet meer tegen de tonnenbrug kon werkzaam zijn. Men had daartoe de geheele bewapening onder de ongunstigste omstandigheden van voren aan moeten bewerkstelligen. En toch is de gemelde tonnenbrug door Fransche bommen verontrust, en zijn de Pruisische ingenieurs verplicht geweest haar te doen zinken en te veranderen in een dam.

Wij zien dus de onderstelling bevestigd, dat de Pruisen *wel* hadden gezorgd dat het flankement weêrloos was gemaakt, toen ze den grachtvergang waagden. De Pruisische artillerie heeft van 't begin des belegs de werken, waar het op aankwam, bestookt, en haar welslagen moet vooral gezocht worden in hare talrijkheid en in de wijze, waarop zij steeds in verband werkte met den loopgravenarbeid en dezen steeds bij bleef, ja *voorbereidde* en mogelijk maakte.

Men verlieze daarbij vooral niet uit het oog de ondoelmatige en slecht beweegbare affuiten der Fransche artillerie en de groote moeilijkheden der gemeenschap van de werken der vesting.

In de enveloppe van ravelijn 53 (zie Plaat VI) en in dat ravelijn zag het er op het einde van het beleg niet minder ellendig uit, hoewel wij de uitvoerige beschrijving van dien toestand, zooals die in 't Archiv voorkomt, achterwege laten. Als gemeenschap heeft de linker-face der enveloppe eene houten, zeer zwakke trap naar de gracht. Het materiëel moest uit de schuiten tegen den contrescarpmuur worden opgeheschen.

Met het ravelijn 50 was het na de vernieling der brug van de Steinpoort en deze poort zelve niet veel beter gesteld.

In de saillant *a* en *c* stonden de stukken overbanks tusschen aardtraversen; *b*, *d* en *e* daarentegen achter diepe schietgaten. Van de traversen waren 7 vol, en 3 en 4 gemetselde schuiltraversen. Ook hier was de toestand getuigende van groote krachtsinspanning.

Ook op de lunet of redan 54 (zie Plaat VI), die de gracht vóór lunet 52 bestrijkt, was de toestand erg, hoewel niet in de mate van de beide vorige voorbeelden. Deze lunet 54 was bewapend met 4 stukken.

Van het geschut was tijdens de overgave nog slechts 5 bruikbaar, *a* geheel weggeslagen; *c* en *d* hadden elk een rad gedomonteerd. 10 Raden en 2 affuiten lagen in de binnenruimte.

In het geheel zijn — zoo als reeds is opgemerkt — van de 220 stukken des verdedigers, die in batterij stonden tegen den rechtstreekschen aanval, 92 stukken gedomonteerd, een cijfer dat ons mede welsprekend toeschijnt, zoo ten voordeele van de juistheid van richten der Duitsehe als ten voordeele van de taaiheid der Fransche artillerie.

Ik zal het geheugen der heeren niet verder vermoeien met de beschrijving van den over het algemeen ongunstigen toestand, waarin zich de werken bevonden tijdens de overgave.

Deze was verre van gunstig. Von Tiedemann zegt o. a.: de bastions 11 en 12 waren door het vijandelijk vuur in vormlooze puinhopen veranderd, een overwelfde geschutstand in de saillant van bastion 12 was geheel verwoest, en het gewelf van de Steinpoort neêrgeschoten.

Liever, Mijne Heeren, zij het mij vergund, uwe aandacht nog eenige oogenblikken te bepalen tot de aanmerkingen, welke op de verdediging zijn gemaakt, en tevens tot de wederlegging daarvan, zooals die in hoofdzaak voorkomen in de over het beleg gevoerde polemieken.

Beoordeeling der verdediging.

Men had dadelijk na de oorlogsverklaring veld- of tijdelijke werken moeten aanleggen. Men merkt daarentegen op *den geringen tijd van 16 Juli tot 8 Augustus*, die beschikbaar was. De batterijen, op het eiland Wacken op te richten, zouden daarenboven uit de hoogten van Schiltigheim zijn gedomineerd. Men had zich evenwel tot slechten der gebouwen kunnen bepalen.

Doch tegen dat slechten en het aanleggen van werken in 't algemeen op het voorterrein, kan aangemerkt worden dat het terrein veel meer dan op eenige kaart zichtbaar is, schier aan-

eensluitend is bebouwd en dus een kolossalen arbeid zou vereischen ter slechting.

De bezetting van Schiltigheim zou wellicht oorzaak zijn geweest, dat al spoedig een gedeelte der beste troepen buiten de vesting gevangen was genomen, daar de weinige bruggen, voerende naar het eiland Wacken, afgebroken en vernield waren.

Voor eene bezetting van het voorgelegen terrein ontbraken de noodige troepen. Men heeft gezien, dat de generaal Urich eerst op 21 Juli in de vesting kwam, en in welken toestand zich deze toen bevond. Over het algemeen moet de weinige uitwerking der verdediging, even als de weinige voorbereidings-maatregelen, geweten worden aan het spoedig en onverwacht optreden der vijandelijke artillerie, die den verdediger onvoorbereid vond en onmiddelijk haar krachtig overwicht deed gelden. Doch daarvan moet den verdediger niet de schuld treffen. Deze komt hoofdzakelijk voor rekening van het Fransche gouvernement, en het gaat niet aan den dienaar verantwoordelijk te stellen voor de fouten zijner regeering.

Men vergelijkt steeds deze verdediging met die van Belfort. Doch hoe geniaal deze laatste ook moge zijn, men verlieze daarbij niet uit het oog, dat Belfort eerst na 16 weken na de gebeurtenissen van Ems in aanraking kwam met den vijand; de verhouding der sterkte van verdediger en aanvaller was daarbij voor den eerste niet zoo ongunstig, en de aanval der artillerie nam eerst 4½ week na het begin der insluiting een aanvang.

Overigens worden als gebreken der verdediging opgenoemd:

1°. Het over het algemeen zeer onvoldoend getal traversen. Dit wordt in 't Archiv ontkend. Daar wordt beweerd dat er een voldoende aantal traversen was en wel 22 schuiltraversen (gemetselde) en, behalve op den bedekten weg, 30 aardtraversen alleen *in de aangevallen werken*.

2°. Het gebrek aan verbruik-buskruitmagazijntjes en wijkplaatsen.

Aanm. Deze bevonden zich in de genoemde schuiltraversen.

3°. Het ontbreken van eene parados in de linkerflank van bastion 12.

4°. Het ontbreken van zoogenaamde *hangars* of wijkplaatsen voor geschut tot uitvallen of andere lichte stukken, die eerst bij een storm behoeven te worden gebruikt.

Hiertegen wordt de aanmerking gemaakt, dat dit geen gebrek is der verdediging, doch meer een gebrek dat het *gebastioneerde stelsel* in 't algemeen aankleeft.

De vestingen van dat stelsel toch, zijn aangelegd in een tijd, toen het granaat-kartetsschot en de kartetsschoten nog niet bekend waren, en er dus minder behoefte aan bomvrije opstelling van 't geschut bestond. Het moeilijke van uitvallen zal daarenboven aanstonds worden gereleveerd.

5°. Het ontbreken van bewoonbare bomvrije logementen, waarvoor voldoende materiaal voorhanden was. Hiertegen voert generaal Urich aan: „pour faire des blindages, il faut *du bois, du temps* „et des ouvriers; les deux derniers de ces éléments faisaient défaut.”

6°. Het niet blindeeren der open doorgangen naar de lunetten 52 en 55 en het niet maken van eene goede communicatie naar het werk 54.

7°. Het niet aanleggen van fougassen, vooral in de wapenplaatsen, om daarmee de bekroning te enfileeren, in de verlengden der open doorgangen en in ravelijn 50.

8°. Het niet inrichten van courtine 11—12, om vuur vóór de facen der bastions en op de bressen te kunnen brengen.

Aanm. Deze courtine was onder anderen tijdens de overgave met 8 mortieren bewapend.

Zij had 4 traversen van narde en de als travers dienende Steenpoort. Daarenboven schijnt het geheele front 11—12 des morgens van den 2 September krachtig opgetreden te zijn. Dat het vuur spoedig tot zwijgen werd gebracht, ligt aan de nabijheid en de groote overmacht der vijandelijke artillerie.

9°. Het te vroeg inlaten van water in die grachten, waarop mijngalerijen uitkwamen, de hoofdoorzaak; waarom van die vóór lunet 53 geen gebruik is gemaakt.

Aanm. Men is niet genoegzaam bekend met den toestand der waterwerken, om te beoordeelen, in hoever het mogelijk was de inundatie te stellen, *zonder* de grachten te vullen. De hoofdoorzaak trouwens, waarom de mijnwerken zijn verlaten, ligt in 't gebrek aan mineurs. Het valt moeilijk den onderaardschen oorlog zonder mineurs te voeren.

10°. Het stellen der inundatiën in de vork, gevormd door den

weg naar Schiltigheim en dien naar Weissenburg, die het doen van uitvallen zeer belemmerden.

Deze geheele aanmerking is ongegrond. Daar ter plaatse kon onmogelijk inundatie worden gesteld op het hooge terrein. Ze komt ook op geene enkele kaart voor.

Wat overigens het stellen der andere inundatie's betreft, hadden deze voor den verdediger het *voordeel*, het *aanvalsfront* te beperken, en beletten zij, dat de werken van dat front in den rug konden worden genomen.

11°. De palissadeering van den bedekten weg, die materialen en arbeiders aan andere werken onttrok, kleine uitvallen bemoeielijkte, het verblijf aldaar gevaarlijk maakte door het afsplinteren, en de bestrijking van het glacis door scherpschutters moeielijk maakte.

Aanm. De raad van enquête maakt juist de omgekeerde opmerking, en *keurt af* dat men met het stellen der palissadeeringen, *zoo belangrijk voor de verdediging van den bedekten weg*, heeft opgehouden naar aanleiding van het advies van de 4 afdeelings-kommandanten der belegering. Er waren slechts 30 000 palissaden voorhanden.

De plaatsing van deze en van de later aangemaakte heeft geen invloed op den loop van den aanval uitgeoefend. Ze hadden er even goed *niet* kunnen zijn.

12°. Het niet aanleggen van wegen en oprits voor uitvalstroepen. Dit heeft vooral betrekking op den voorbedekten weg bij de flanken der aanvalswerken, op de inspringende wapenplaats voor 49, en op den spoorwegdam ten zuiden der vesting.

13°. Het niet afbreken der volkomen doellooze gebouwen boven de poorten, en het niet vellen van boomen op de walgangen.

14°. Het niet inrichten van den vrijstaanden muur in de keel van bastion 12 tot eene werkelijke afsnijding.

15°. Het niet bouwen van een blokhuis of ander reduit in ravelijn 50, om de bressen in den rug te nemen; het nalaten van dergelijke werken in de wapenplaatsen.

16°. Het niet inrichten der courtine bij de bressen tot binnen-verdediging.

17°. Het niet nemen van maatregelen, om aangebrachte schaden spoedig te herstellen en de bressen onbruikbaar te maken.

Wat deze twee laatste aanmerkingen betreft, merken wij op,

dat de bekroning van den bedekten weg tegenover de bressen met hare drie contre-batterijen gereed was, vóór die bressen waren voltooid, en dus later het onbruikbaar maken der bressen onmogelijk was geworden door de voorliggende bekroning. Dat aangebrachte schaden wel werden hersteld, is ons vroeger gebleken. Doch ook hier is blijkbaar door den steller te weinig op de bezwaren van gemeenschap, als anderszins gelet.

18°. Het niet behoorlijk versterken der lunet n°. 44, toen het front van aanval bekend was. Hiertoe had men achter- en zijwaarts van het werk ingegraven, geblindeerde geschutstellingen moeten maken, waarvan de schietgaten niet door de aanvalsbatterijen konden worden beschoten; verder *contre-approchen* naar den rechtervleugel der aanvalswerken, welke met de Savernepoort in gemeenschap moesten staan. Behalve andere voordeelen, zou hierdoor bijv. eene vluchtige bekroning van lunet n°. 53 onmogelijk zijn gemaakt.

Aann. Hier wordt weder de korte tijd niet in aanmerking genomen, hoezeer het *wenschelijke* der zaak wordt toegestemd. De tijd vóór het beleg was te kort tot het nemen van al deze maatregelen, en van den eersten dag af trad de artillerie zoo overwegend op, dat aan buitenwerken niet veel kon gedacht worden. Men had toen gereed moeten zijn. Generaal Uhrich zegt dienaangaande: „Le 19, dans la soirée, je fis évacuer la lunette 44, battue en brèche et absolument intenable. Son réduit avait été miné. Nous essayames d'y placer une espèce de torpille et un fil électrique, venant aboutir à l'ouvrage 42. Notre intention était de faire sauter la lunette, lorsque l'ennemi y serait établi. Averti peut-être du danger, il négligea cet ouvrage. Du reste notre essai ne réussit pas.” Toch schijnt uit lunet n°. 44 gevuurd te zijn op den 19den, onder anderen tegen den rechtervleugel der 3e parallel, hoezeer het gemeenschapsterrein dier lunet naar achteren zoo met projectielen was doorwoeld, dat althans geen sprake kon zijn van *uitvalgeschut*, zoo er dan al *hangars* waren voorhanden geweest om dit te bergen. Het eiland Jars evenwel is zoo lang mogelijk door den verdediger gehouden, om den linkervleugel der aanvalswerken te verontrusten, niet alleen door geweervuur des nachts, doch ook met medegevoerde lichte mortieren.

19°. Het verlaten der mijngalerijen voor lunet n°. 53; wanneer men ze zelfs maar geladen had, zou de bekroning niet behouden zijn.

20°. Nadat de bres in lunet n°. 53 was geschoten, had men ze met hindernissen moeten beleggen en daarbij een logement maken, om handgranaten te kunnen werpen. Verder moesten de schuiltraversen gereed gemaakt worden, om ze bij het verlaten van het werk in de lucht te doen vliegen; voorts had men *den doorgang* met verhakkingen, trapmijnen enz. moeten voorzien of de borstweringen vernielen; in elk geval had men in het verlengde er van een stuk achter eene embrasure moeten opstellen in de contre-garde om hem te enfileeren.

Aanm. Weder betwijfelen wij het wenschelijke der verlangde werkzaamheden niet; doch het komt ons voor, dat het niet wel doenlijk was sommige er van uit te voeren. Het brengen van hindernissen op de bres kon bezwaarlijk door de reeds gereed zijnde tegenoverliggende bekroning geschieden. Heeft men overigens den tijd gehad tot het aanbrengen van mijnen om de traversen o. a. in de lucht te doen vliegen, en tot het leggen van trapmijnen? Het werk was door artillerievuur verwoest; daardoor was het er onhoudbaar geworden. Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat het hoogst gevaarlijk zou geweest zijn, gedurende den tijd dat het werk bezet was, aldaar mijnen aan te leggen, waarvan men *zelf* door het hevige vijandelijke vuur de slachtoffers had kunnen worden, en men veronderstelt dat het werk zoo lang mogelijk bezet is gebleven, dan wordt het *niet* aanleggen dier mijnen en van andere werkzaamheden eenigszins meer verschoonbaar.

21°. Op soortgelijke wijze had men bij de andere bressen moeten handelen. In lunet n°. 52 had men de palissadeering in de keel, die bovendien tot niets diende, moeten opruimen. Voor de verdediging der bres in de bastion n°. 11, als de gewichtigste, had men nog verder kunnen gaan; de geheele borstwering daarachter had men met hindernissen moeten bezaaien, zoo ook den smallen walgang aldaar: de verdediging toch kon uit *de kat* plaats hebben. Bij de schouderhoeken konden afsluitings-palissadeeringen haaks op de borstwering worden gezet, waarachter infanterie en

mitrailleuses moesten zijn opgesteld. Op die wijze werd de bres in de flank, in 't front en van boven verdedigd. Verder kon de bres nog worden beschermd door mijnen te openen in de kat, en met gangen tot op 3 M. van den escarp voort te gaan; daar buskruit, granaten en steenen te leggen, den gang op te stoppen en dan op het gewenschte oogenblik te doen springen.

Aanm. Wanneer men in 't oog houdt, dat de bres in bastion n°. 11 eerst geschoten is op 25 September, en dat op den 28 gekapituleerd werd, dan vraagt men of het mogelijk was dat alles uitgevoerd te hebben.

De bres is nu eenmaal *niet* bestormd; de verdediger scheen geen storm af te kunnen wachten, en nam dus ook *deze* maatregelen niet.

Gaat men evenwel uit van de veronderstelling, dat de overgave niet had mogen plaats hebben, dan zijn al de gemaakte aanmerkingen juist. Doch juist dit punt: het al of niet geoorloofde der overgave is het wat te bewijzen valt.

22°. Tot bestrijking van de grachtsovergangen en der bres in bastion n°. 11 kon echter nog meer worden gedaan. De overgang over de enveloppe-gracht zou onder het vuur *à bout portant* liggen van die enveloppe om ravelijn 50. Deze en de linkerface van het ravelijn konden voor geschut worden ingericht, achter embrasures welke niet uit de bekroning konden worden genomen; hierdoor zou de aanvaller gedwongen zijn geworden, zoowel de enveloppe als het ravelijn te nemen.

De gegrondheid dezer aanmerking wordt in het Archiv ten stelligste ontkend. Vooreerst is op sommige plannen foutief: onder anderen de richting van den doorgang van lunet n°. 53 naar de ravelijn-enveloppe in plaats van naar de enveloppe om bastion n°. 11, als ook de flankering der lunetten. De teekening wijst aan dat het maken van schietgaten in de enveloppe om ravelijn 50 niet mogelijk is, zonder dat zij door de voorliggende bekroning geënfilderd worden. Een etagevuur van enveloppe en ravelijn werd onmogelijk gemaakt door 't geringe verschil in kommandement. Daarenboven wordt *hier buiten de vijandelijke artillerie gerekend*, eene fout, die meermalen door den Oostenrijkschen schrijver is

begaan. Er waren toch tegen die linkerfacen van ravelijn 50 en vóórliggende enveloppe, batterijen in werking op een zoo korten afstand, dat het gemakkelijk viel het geschut des verdedigers te demonteeren.

Het verwijt wordt voorts den verdediger gedaan, dat de aanvaller nog had uit te voeren: 1°. den overgang der enveloppegracht; 2°. een doorgang in de enveloppe; 3°. den overgang der hoofdgracht; 4°. het verbeteren van de bres en het opruimen van hindernissen, om daarna tot de bestorming te kunnen overgaan; zoodat de verdediger het nog ruim 14 dagen had kunnen volhouden, zonder dat hiertoe één moedig feit der bezetting ware noodig geweest.

Wanneer men evenwel den toestand der artillerie van den verdediger en der werken in aanmerking neemt, en daarbij dat de overmachtige artillerie van den aanvaller zeker gedurende die 14 dagen niet zou hebben stilgezeten, doch heftiger dan ooit vesting en stad zou hebben bestookt, dan zal men althans moeten toestemmen dat het zoo veel langer rekken der verdediging in elk geval *op zichzelf* een zeer moedig feit zou zijn geweest, en dat gedurende dien tijd de verliezen aan dooden en gewonden zeker niet gering zouden zijn geweest.

Generaal Uhrich zegt den 27sten September rapport te hebben ontvangen van den chef der genie en den directeur der fortificatiën: „que la brèche du bastion 11 était praticable, que l'assant pouvait être donné le lendemain matin, le soir même, ou dans deux heures: que nous étions à la merci de l'ennemi.”

Het wordt door velen en met recht afgekeurd, dat Uhrich geen storm heeft afgewacht. Het reglement van 1863, in Frankrijk van kracht, verplicht den verdediger minstens één storm af te wachten vóór de overgave.

Na het bovengemeld advies der genie, heeft de raad van defensie met algemeene stemmen besloten: dat de verdediging hare uiterste grens had bereikt.

Als verontschuldiging voeren Uhrich en Börstaedt o. a. aan: dat het op de wallen onhoudbaar was geworden, dat de kazernen vernield waren, dat ook de verwoeste citadel der bezetting geen réduit meer aanbood, de ellendige toestand van Straatsburg en

hare bevolking en dat een storm voorbereid door 's vijands mach-
tige artillerie onmogelijk kon worden afgeslagen.

Wij hebben hiermede vele der gemaakte aanmerkingen op de
verdediging afgehandeld. De opinie reeds vroeger uitgesproken
omtrent de te harde beoordeeling der verdediging, eene beoordee-
ling aan welke de bovenstaande aanmerkingen grootendeels ont-
leend zijn, vindt zich tot het einde bevestigd.

Zij komt ons eenigzins hard en éézijdig voor; en dit te meer
omdat de gegevens, waarvan zij uitging, zich niet kunnen
beroepen op officieele bescheiden, vooral wat betreft de verde-
diging.

De moeielijkheden der belegering, de slechte gemeenschap der
werken onderling, de overmachtige, uitmuntend ingerichte vijaude-
lijke en de uiterst moeielijk vervoerbare eigen artillerie worden niet
genoegzaam gerekend. En toch wordt de verdediging aan eene
uiterst scherpe kritiek onderworpen.

Met het oog op al de aanmerkingen, ten getale van over de 20,
die op de verdediging worden gemaakt, krijgt men den indruk,
alsof de schrijver met eene *ideale* verdediging voor den geest, van
eene ideale vesting, met een ideaal tracé en ideale inrichtingen,
deze verdediging aan zijn ideaal heeft willen toetsen.

Het komt mij voor, dat bij de critiek de *werkelijkheid* te veel
is uit het oog verloren.

Het valt gemakkelijk met de beginselen van een Brialmont of
een Todleben omtrent de verdediging in de hand, te beweren:
dat zij allen op *deze* verdediging hadden moeten worden toege-
past; doch dan blijft overig de beantwoording der vraag: was
de toestand hier werkelijk zoodanig, dat die beginselen hier
hunne toepassing konden vinden? Deze vraag nu moet met nauw-
gezetheid worden overwogen, en daartoe zijn in de eerste plaats
nauwkeurige en volledige gegevens noodzakelijk. En bij de
beantwoording dier vraag stel ik op den voorgrond nauwgezet-
heid, omdat de oplossing behoort tot de geschiedenis, en omdat
van den aard dier oplossing afhangt: de eer en de naam,
zoo niet van velen, dan althans van den opperbevelhebber en diens
raad.

Eindelijk blijft ons nog een punt te releveeren, namelijk de ge-

maakte aanmerking dat door den verdediger geene uitvallen zijn gedaan op genoegzaam groote schaal.

Er wordt beweerd dat achter de lunet 44 gelegenheid bestond tot het opstellen van eene groote massa. Een blik op de kaart wijst aan, dat het terrein hier onbeduidend breed en lang is (ongeveer 400 pas). De halve contraparaallel, die hier wordt voorgesteld in 't verlengde der lunet, aansluitende aan de Savernerpoort, zou door den aanvaller gemakkelijk zijn geënfleerd en bood daarenboven geene ruimte aan.

Op het einde van 't beleg was het terrein (zooals reeds gezegd is) achter lunet 44 zoo doorwoeld, dat het nagenoeg onbruikbaar was, althans voor licht veldgeschut. Op dat tijdstip en vroeger reeds was de gemeenschap naar buiten, die reeds zoo ongunstig was, nog verregaande bemoeielijkt; de Steinfoort was zoodanig vernield, dat ze nauwelijks één man te gelijk doorgang verleende, zoodat men tot een uitval tegen de aanvalswerken de troepen langs omwegen door den nauwen bedekten weg had moeten voeren en hoe bij een terugtocht? De toestand was dan *niet* *uiterst* *gevaarlijk* geworden. Daarenboven tot het doen van een uitval wordt vereischt: dat het vijandelijke vuur zwijgt. En reeds in 't begin des belegs was het groote overwicht der aanvals-artillerie eene uitgemaakte zaak, en was het de eigen artillerie niet mogelijk een uitval te dekken.

Uhrich beweert dat de bezetting te zwak en te slecht samengesteld was tot het voeren eener meer actieve verdediging, en dat hij overigens 5 groote uitvallen of verkenningen en talrijke kleine uitvallen heeft doen uitvoeren. De opinie dat het slechte gehalte van 't garnizoen geene buitenverdediging en geene meerdere uitvallen toeliet, wordt gedeeld door den luitenant-kolonel der genie Prévost in zijn jongste geschrift.

Hiermede moeten wij onze taak als geëindigd beschouwen. Het onderwerp is rijk aan talrijke bijzonderheden, zoodat wij er vele hebben moeten achterwege laten.

In 't algemeen hebben wij getracht de hoofdzaken op den voorgrond te laten treden.

Wij hebben ten slotte gezien, hoe eene gebrekkige vesting als Straatsburg, 2 maanden in staat is 50 tot 60000 man der beste soldaten van elke andere operatie af te houden.

Het doel, Mijne Heeren, dat ik mij stelde, was niet de voorstelling van Straatsburg's verdediging als eene bijzonder geniale of schitterende. Zij kan niet als voorbeeld worden gesteld, en het verhaal er van leent zich niet voor den épos-stijl.

Men behoeft niet blind te zijn voor de fouten door den verdediger begaan; doch het is billijk daarbij scherp te onderscheiden de fouten begaan door eigen schuld en die, welke op rekening komen van de zorgeloosheid en de lichtzinnigheid van een gouvernement, dat de noodige voorbereidingsmaatregelen hier verzuimde, en daardoor eene goede verdediging zeer bemoeielijkte. In korten tijd moest daardoor een arbeid worden verricht, waartoe de verdediger niet bij machte was; hij was te spoedig verrast door de vijandelijke artillerie, die al dadelijk van nabij en overmachtig kon optreden. En vooral ook de voor den verdediger ongunstige verhouding dier artillerie en van het troepengehalte moet bij deze verdediging in aanmerking worden genomen.

De gebreken dier verdediging liggen, gelijk wij zagen, ook voor een groot deel in het systeem der bevestiging: het gebastioneerde.

De vernietiging der flankerende werken uit de verte; de slechte gemeenschap der werken, die offensief handelen belemmert en de bewapening bemoeielijkt; het gemis aan bomvrije lokalen tot kazernes en berging van voorraad, maar vooral tot het veilig opstellen der artillerie, die eerst op 't laatst der verdediging noodig is; het geringe kommandement der werken (de noodwendige fout van het stelsel, door de gedwongen verhouding tusschen de diepte der gracht, de lengte van het front en het kommandement van den hoofdwal) het geringe kommandement, dat oorzaak is dat men de aanvalswerken in de verte niet kan beschieten met geschut; het gemakkelijk enfileeren der facen, wat bij de polygonale fronten zooveel moeilijker valt, — dit alles zijn gebreken die het stelsel aankleven, zoodat het eene niet onbelangrijke studie zou zijn, nauwkeurig na te gaan in hoeverre in dit geval de overgave ten laste van *het stelsel* komt, en of dit beleg geen pleidooi voor het polygonale stelsel zou kunnen worden genoemd.

Eindelijk, Mijne Heeren, zij als mijne overtuiging uitgesproken, dat omtrent de verdediging van Straatsburg het laatste woord nog niet is gezegd. Het noodige licht is daarover nog niet opgegaan;

vooral van Fransche zijde zijn de gegevens daartoe niet voldoende, en ontbreken officiële bescheiden.

De critiek dezer gebeurtenis zal gelijk die van zoo vele andere, wel noodwendig bepaalde phasen doorloopen.

Onmiddellijk nadat de gebeurtenissen hebben plaats gehad, laat de critiek luide hare stem hooren. Zij neemt dan licht een harts-tochtelijk karakter aan, en zij uit zich in de meest tegengestelde richtingen. Zij verkeert dan onder den indruk van het oogenblik en wordt lichtelijk — vaak onbewust — beïnvloed door beweegredenen, vreemd aan het wezen der zaak, en van subjectieven aard.

Na die eerste periode schijnt het, alsof de gebeurtenissen in een nevel worden gehuld. De omtrekken verdwijnen en de gedaanten verflauwen. Middelerwijl oefent de tijd in stilte zijne bedarende en ziftende werking uit, en langzamerhand treden dan uit dien nevel te voorschijn de blijvende figuren der historie in hunne werkelijke gedaante, dikwijls zeer verschillend van de vroeger toegedichte.

Hoedanig zal het proces des tijds de beelden der verdedigers van Straatsburg voor goed afteekenen op het doek der historie?

De beantwoording dier eindvraag laten wij aan de toekomst over.

De VOORZITTER betuigt den heer Drabbe den dank der Vergadering voor zijne oordeelkundige en degelijke behandeling van het onderwerp en opent de discussie.

De heer VINKHUIZEN vraagt, of het den heer Drabbe bekend is, welke dikte de borstwering had op den tijd van aanval, en of Uhrich maatregelen genomen heeft om die te verdikken.

De heer DRABBE zegt, dat de dikte gemiddeld 4 à 5 el was, maar dat geene maatregelen tot verdikking zijn genomen uit gebrek aan tijd.

De opgaven omtrent de dikten loopen uiteen; in de Osterr. Mil. Zeitschrift vindt men opgegeven: de borstweringsdikte van bastion 11 ad 4,65 M. en die van lunet 52 ad 5,58 M.; terwijl in de Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens voorkomt, dat 5,4 M. dik waren de borstweringen van bastion 11, voorgelegen enveloppe, lunet 53 en lunet 54.

De heer HOOGENBOOM wenscht eene kleine onjuistheid — als zijne opvatting juist is — in de opgave omtrent de ligging der sluizen, die beschoten zijn, te releveeren. In hoeverre de gegevens, die hij geraadpleegd heeft, juist zijn, laat hij natuurlijk in het midden: alle omstandigheden in aanmerking nemende, komen zij hem echter aannemelijk voor. Volgens hetgeen hij er van gelezen heeft, lag één der sluizen vóór en de andere achter ravelijn n°. 63. Het feit, dat er twee afzonderlijke sluizen waren, vindt zijne bevestiging daarin, dat één der drie vuurmonden (15 cm. k. getr.) vuurde op eerstgenoemde en de twee andere op laatstbedoelde sluis; terwijl hare ligging, ter plaatse door spreker genoemd, zich laat verklaren in de eerste plaats uit de volgende opgaaf.

De vuurmond, bestemd om de sluis, vóór den saillant van het ravelijn, te beschieten, werd ingeschoten op het voorvlak der borstwering waarop men de schoten met voldoende juistheid kon observeeren; de beide andere vuurmonden werden daarentegen ingeschoten op een torentje, dat op den wal stond, aangezien de borstwering van het ravelijn zoo hoog was, dat men de daardoor gemaskeerde buitenhelling van de hoofdomwalling, ter hoogte der sluizen, niet tot het inschieten kon bezigen, wegens de onmogelijkheid de schoten te observeeren.

In de tweede plaats pleit voor deze opgaaf de mededeeling, dat de aanvaller opmerkte dat het water in de gracht vóór het front van aanval en op het aan die zijde eenigszins geïnuundeerde terrein, na het doen van een zeker — nog al groot — aantal schoten, 3 à 4 decimeter daalde. Dit laat zich minder goed verklaren, zoo de sluizen lagen waar de heer Drabbe heeft aangegeven. De ligging van laatstbedoelde sluizen, zoo het werkelijk sluizen zijn, laat zich zoo oppervlakkig minder goed verklaren; mogelijk dienden zij om het water uit de stad te houden.

De heer DRABBE zegt zijne opgaaf uit een paar tijdschriften geput te hebben.

De heer HOOGENBOOM voortgaande, zegt, dat hij uithoofde van het vergevorderde uur zich slechts tot enkele punten van sprekers verhandeling zal bepalen. In de eerste plaats acht hij het mis-

schien niet ondienstig te releveeren, dat uit de verdediging van Straatsburg ook weder duidelijk gebleken is, dat ook voor de verdediging van vaste punten *degelijk geoefende* troepen noodig zijn. Het heeft bij ons wel eens den schijn, of men denkt dat men hiervoor wel met troepen van gering gehalte — onze brave plattelanners bijv. — kan volstaan.

Wat de questie van het bombardement betreft, door den heer Drabbe in het debat gebracht, de tijd laat spreker niet toe daarover breedvoerig zijn gevoelen te zeggen of liever te herhalen. Naar zijne meening is het bombardement van Straatsburg — namelijk dat wat de Pruisen het bombardement noemen — zeer goed te verdedigen. Het kon den Duitschers niet onbekend zijn, dat de bezetting van Straatsburg, zoowel wat gehalte als wat sterkte betrof, lang niet voldoende was voor de krachtige verdediging van zulk eene vesting, en het komt spreker ook niet gewaagd voor te vermoeden, dat de Duitschers veronderstelden dat het moreel van bezetting en burgerij merkkelijk geschokt was door de gebeurtenissen, die in de laatste dagen op het oorlogstooneel waren voorgevallen. Het lag dus naar sprekers gevoelen voor de hand, dat men eerst beproefde of de sterkte door een bombardement was te nemen, waardoor men veel tijd en veel menschenlevens zou uitwinnen, want men had geen grond om te denken dat het werkelijk beleg zoo weinig verliezen zou kosten. In hoeverre van Duitsche zijde echter den duur van het bombardement juist wordt opgegeven, daaromtrent kan spreker geen oordeel vellen; wel komt het hem onverklaarbaar voor, dat bij het uitsluitend schieten op de wallen en de daar opgestelde levende en doode strijdmiddelen, met zulke geoefende artilleristen, zulke juist treffende vuurmouden en projectielen, voorzien van buizen, die bij den aanslag of het treffen van het doel bijna zeker vuurvatten, zoo veel projectielen in de stad te recht kwamen. Hem komt het voor, dat er redenen te over bestaan om aan te nemen, dat men niet altijd zonder het te willen de projectielen hooger over de borstwering heen heeft gebracht dan voor het treffen van de daarop staande verdedigingsmiddelen noodig was. Het eerste bombardement is dus naar spreker's gevoelen te verdedigen, doch toen de aanvaller zag dat de burgerij niet opstond tegen de bezetting en

deze den moed niet verloor, had men — zoo dat niet gebeurd is, — deze aanvalswijze moeten staken, want men had dan wel de geheele stad kunnen vernielen zonder eenig nut.

De heer Drabbe heeft gezegd, dat de remises voor het geschut hier niet in practijk konden gebracht worden, omdat het een gebastionneerd front was. Spreker deelt dit gevoelen niet; hij vermeent dat men zéér veel nut zou gehad hebben van remises, geplaatst ter hoogte van de saillanten der enveloppe van het aanvalsfrent, de courtinehoeken enz. De daarin opgestelde vuurmonden had men des nachts of tijdens de bestorming in batterij kunnen stellen en des morgens weder kunnen laten inrukken. Het houwten van een tonnenbrug of het maken van eenen dam was onder het kartetsvuur van zulke vuurmonden niet zoo uitvoerbaar geweest. Het zou den vijand niet gemakkelijk gevallen zijn, deze vuurmonden te demonteeren.

Te recht heeft de heer Drabbe er op gewezen, dat Frankrijk eene harde les heeft ontvangen voor zijne verkeerd toegepaste zuinigheid. Het is moeilijk te zeggen hoe veelvoudig het nu heeft betaald *ten bate der Duitsche schatkist*, wat het vroeger *voor eigen behoefte* niet besteedde. Moge ons land niet hetzelfde lot beschoren zijn. Aan waarschuwend stemmen heeft het, ook in onze bijeenkomsten, niet ontbroken.

Spreker zal niet lang stilstaan bij de gebreken, die in de wijze van verdediging zijn op te merken — voor zoo ver daarover onpartijdig kan geoordeeld worden. Neemt men alle omstandigheden bijeen, dan laat zich veel verklaren; opmerkelijk is het echter o. a. dat men zooveel aanvals- en naderingswerken, op zulk een korten afstand, bijna ongedekt heeft kunnen maken. Zoo vindt men o. a. ergens vermeld, dat bij de bekroning van het glacis de Duitsche scherpschutters *ongedekt* op het glacis gingen staan, en ieder, die het waagde over de borstwering te zien, noodzaakten zich terug te trekken. Het schijnt dat op die scherpschutters uit de vesting geen schoten zijn afgegeven, en naar sprekers gevoelen wordt te recht opgemerkt, dat dit voor geïsoleerde verdedigers ook bijna niet mogelijk was; maar dat de aanvallers spoedig zouden genoodzaakt geweest zijn dekking te zoeken, zoo men de geheele vuurlijn, *te gelijker tijd*, met infanterie had bezet.

De heer Drabbe heeft opgemerkt, dat het front van aanval door de inundatie was bepaald; spreker zal niet beweren dat — zonder inundatie — dit het gunstigste front was, doch vermeent er toch op te mogen wijzen, dat dit front groote voordeelen opleverde, daar het een sterk uitspringenden hoek vormde, en de aanvallers daardoor weinig van het vuur der colaterale fronten te vreezen hadden.

Ook bij de verdediging van Straatsburg hebben de schietgaten — namelijk de gewone, diep ingesnedene — het naar het schijnt weder afgelegd; naar beweerd wordt, konden de verdedigers soms maar één schot uit zulk een schietgat doen, daar bij het aanlichten van den morgen de vijand op elk nieuw of hersteld schietgat — dat natuurlijk véél beter en véél spoediger zichtbaar was dan een vuurmond — al de vuurmonden, die er gezicht op hadden, richtte en het in weinig tijds inschoten. Men moet hebben raam- of andere verhoogde affuiten; de raam-affuiten zijn echter zeer samengesteld en moeielijk verplaatsbaar.

Ook het opruimen van de verboden kringen, en in de eerste plaats het beletten dat er gebouwd worde, is eene zaak van groot belang, zoo als hier ook ten duidelijkste weder is gebleken. Het schijnt dat men er zelfs in staat van oorlog niet eens toe be-sluiten kon, en dus in tijd van vrede nog des te moeielijker. Het is zeer te hopen dat men ook bij ons die waarschuwing niet in den wind zal slaan, en streng zal toezien dat, in de verboden kringen, niets worde gebouwd, wat de verdediging kan belemmeren; dat dus ook bij ons in dit gebrek voorzien worde.

Wat de wijze van verdediging door de Fransche artillerie betreft is het moeielijk uit te maken of zij had moeten beginnen met den vijand in de verte met de meestmogelijke krachtsinspanning te beschieten, dan of zij had moeten wachten tot dat de vijand in de nabijheid kwam.

Ook voor onze artillerie is het zaak, dit punt met ernst te overwegen, daar er nog veel verschil van gevoelen daaromtrent bestaat. Zet men al de vuurmonden reeds dadelijk in batterij en begint men den vijand hevig te beschieten, zoo als sommigen willen, dan heeft men wel kans den vijand eenige dagen langer op grooten afstand te houden, doch hij kan zoo veel batterijen

op grooten afstand aanleggen als hij noodig acht, en uit deze, waarin hij als het ware onkwetbaar staat — men kan ze soms niet eens zien — het geschut op de wallen vernielen. Nadert hij dan, zoo zal hij betrekkelijk weinig tegenstand vinden. Zet men in den beginne maar enkele, *zware* vuurmonden in batterij, en kan men over eenig remise-geschut beschikken, dan zal de vijand bij zijne nadering steeds heviger en juister vuur ontmoeten. In het *algemeen* kan men echter niet bepalen wat de voorkeur verdient. Spreker zou niet ongeneigd zijn de laatste handelwijze in de meeste gevallen te verkiezen. Om echter op die wijze te kunnen handelen, zoo lang mogelijk geschut van voldoende kracht voorhanden te hebben, moet men in plaats van wal-affuit, hebben affuiten van de soort die de Duitschers gebruikten, want men moet de vuurmonden des noods spoedig in- en uit de batterij kunnen brengen. Spreker zou echter nog hoogere eischen aan de affuiten willen stellen, namelijk dat zij toelieten dat de vuurmond bij het richten draaide om de horizontale lijn, gaande door het midden van de monding. De aanvaller zou dan in de vesting geen een vuurmond te zien krijgen; terwijl hij deze nu, bij het vuren onder hooge elevatie, als zoovele zware palen om op te richten, boven de borstwering uit ziet staan. Bij het ontwerpen van zulk een affuit stuit men echter op eigenaardige bezwaren. Straatsburg leert dus ook weder dat de doode weermiddelen ook groote zorg vereischen.

De heer DRABBE zeide, zich met hetgeen de heer Hoogenboom heeft gezegd in het algemeen wel te kunnen vereenigen.

De heer ABEL verklaarde, bij het lezen van beschrijvingen van Straatsburg en het hooren der voordracht van den heer Drabbe gevolgtrekkingen gemaakt te hebben, die hij vol leering voor ons acht, en die tot dusverre niet gereleveerd waren. Hij wilde gaarne terechtgewezen worden zoo hij dwaalde, doch, indien dit niet het geval was, vroeg hij of die beschouwingen niet van dien aard waren, dat het wenschelijk was er de aandacht op te vestigen.

Zijne eerste opmerking gold den toestand, waarin Straatsburg zich bevond bij den aanvang van het beleg. Die toestand was zoodanig, dat bijna alle voorbereidende maatregelen verzuimd waren,

en eerst ter elfder ure bevelen werden gegeven tot het stellen der inundatiën, het opruimen der belemmeringen rondom de vesting, enz. Die toestand, men moet zich daaromtrent geen illusiën maken, zal in voorkomend geval ook bij ons intreden, al hebben wij eene wet op het onderwaterzetten, het opruimen binnen de verboden kringen, het nivelleeren van het terrein, enz. Men behoeft de geschiedenis maar na te gaan, om zich te overtuigen, dat dit niet zoo gemakkelijk zal worden toegelaten. Toen in 1672 na den overtocht van den Rijn de veldmaarschalk Wirtz terugtrok op Gorinchem, de nood ten toppunt was gestegen en de vaderlandsliefde hare krachtigste uitingen vond, had zelfs die veldmaarschalk met bezwaren te kampen om de onderwaterzettingen te doen stellen.

Eenmaal gesteld, moest hij treurig genoeg nog het voorbeeld geven enkele boeren te doen ophangen, ten einde te voorkomen dat de dijken doorgestoken werden. Zoolang belanghebbenden geene waarborgen voor vergoeding bezitten, zal het eigenbelang eene treurige rol doen spelen. En nog bij de beste voorzorgsmaatregelen zal er nog veel gebrekkings aangetroffen worden en veel onafgedaan zijn; ongeacht al hetgeen alleen na het uitbreken van den krijg eerst kan en moet plaats vinden. Bij de velerlei werkzaamheden waarin dan voorzien moet worden, de oneindige bemoeiingen waartoe deze aanleiding zullen geven, kan dan niet genoeg kracht ontwikkeld worden. Op de eerste oogenblikken vooral komt het aan; zij dragen de kiem der beslissing in zich.

Goeden wil, opoffering en verhoogde inspanning alleen kunnen daarin niet voorzien. Eene hoofdzaak zal het zijn, de krachten op zijn voordeeligst in de gewilde richtingen aan te wenden, juiste en doeltreffende middelen te kiezen.

Een recent voorbeeld, hoe de meeste zelfverloochenende opoffering in tijden van gevaar bij ongenoegzame leiding slechts onheil baart in stede van het goede voort te brengen, levert het laatste beleg van Parijs.

Dáár werden in de laatste oogenblikken voorbeelden van zelfopoffering en vaderlandsliefde gegeven, zooals men zelden gezien heeft. De tot stand gebrachte verdedigingswerken en de daartoe ge-

vorderde krachtsinspanning herinnerden ons aan de tijden van Cesar, aan het Alesia van den ouden tijd. Die werken, met kunst uitgevoerd, waren te dicht om de vesting opgeworpen. Men had geene voldoende ruimte voor uitvallen; de ruimte was zoo gering, dat de vijand elke verzameling van troepen kon opmerken en daardoor elke poging om door de gelederen van de beleggers heen te breken, kon verijdelen, zooals herhaaldelijk het geval was. Op het eenige terrein waar goed rekening was gehouden met het terrein, bij le Bourget, deden zich wederom, helaas, andere nadeelige omstandigheden voor. En zoo ligt er waarheid in de opmerking van den generaal Trochu, dat die werken mede een der oorzaken werden van den val van de Fransche hoofdstad. Toen Parijs eenmaal een leger had, beletten de werken het optreden daarvan. Was het terrein vooraf bestudeerd geweest, de leiding der werken toevertrouwd kunnen worden aan officieren voor hunne taak berekend, de uitkomst zou wellicht schitterend hebben kunnen zijn.

Eene eerste vereischte om van de beschikbare krachten een goed en nuttig gebruik te kunnen maken, vooral in die oogenblikken, waarin zoo veel handen en hoofden gevergd zullen worden, is eene volledige bekendheid met den toestand der vermoedelijke oorlogsterreinen. Die bekendheid moet niet bij enkelen bestaan, maar zij moet het domein zijn van ieder, van den hoogsten tot den laatsten rang, wiens medewerking gevorderd kan worden. Vooral is dit noodig bij ons, waar ook de minste post een schakel uitmaakt van den keten, waaruit geen enkele gemist kan worden. Volledige bekendheid met de verschillende middelen van verdediging is dus bij ons een vereischte voor ieder officier; practische oefeningen op ons toekomstig te verdedigen terrein en theoretisch onderricht over den aanval en verdediging onzer liniën zijn hiertoe onmisbaar. De officieren moeten zich op gemakkelijke wijze in het bezit kunnen stellen van de kaarten van ons oorlogstooneel, en bij de oefeningen in het krijgsspel verdienen zoodanige de voorkeur boven die van denkbeeldig terrein.

Er wordt bij de verdediging van versterkte punten meestal en in hoofdzaak gesproken over den toestand der wallen en over de uitrusting van het geschut; de levende strijdkrachten slechts ter

loops aangeroerd. Men heeft echter menigmaal gezien dat de beste werken, met uitstekend materieel bewapend, soms zelfs binnen korten tijd vielen, en daarentegen zijn voorbeelden dat slechte vestingen met goede troepen langen tijd, zelfs tegen overmacht, verdedigd konden worden.

Spreker heeft daaruit de gevolgtrekking gemaakt, dat bij de verdediging eener vesting de eerste vraag moet zijn: of de bevelhebber den aan hem toevertrouwd post wil en kan verdedigen, en of de bezetting daartoe met een goeden geest bezielde is. Bij ons nu zal de wil geene quaestie uitmaken. Wij hebben geen gebuurde troepen en hebben geen aanvalskrijg. Geen officier zal bij ons het kommando eener sterkte op zich nemen, dan met den vast besloten wil de verdediging van den aan hem toevertrouwd post te voeren met al de kracht die in hem is. De vraag is dus alleen, of hij daartoe het vermogen in zich heeft, en of hij de middelen zal bezitten om zijn wil met kracht door te zetten. Daartoe moet hij al weder kennis bezitten. Al den tijd derhalve dien men besteedt om officieren met die kennis toe te rusten, zal niet nutteloos besteed zijn. De studie van de verdediging onzer liniën bevat in zich de studie van alle andere militaire zaken, mits dit maar geschiede in ruimen kring en op een veelzijdig gebied.

De vraag in de tweede plaats moet zijn naar den geest van de bezetting. Bij ons zullen de bezettingen bestaan niet uit soldaten van beroep, maar meest uit mannen uit het volk, uit de miliciens, die heden hunne haardsteden hebben verlaten en morgen geroepen zijn tot de verdediging des lands. Is dus de geest der bevolking goed, dan zal ook de geest der bezetting goed zijn. De bevelhebber zal gebruik weten te maken van die middelen ter verdediging; hij zal de bezetting weten te inspireeren en naar zijne hand te zetten. Het is dus noodig, vertrouwen in onze verdediging bij het volk veld te doen winnen. Aan de natie ontleent een goed leger den zedelijken steun om sterk en volhardend te zijn. Dat ons volk zijn land wil verdedigen, kan geen twijfel lijden, al mogen hier of daar moeielijkheden ontstaan. Kleinmoedigheid, wanhoop, zegt spreker, is alleen het gevolg van verkeerde en overdrevene voorstellingen, welke men zich somtijds maakt. Van den anderen kant moet hij doen opmerken, dat optimisme ook

niet goed is. Men moet, de gebreken aanwijzende, het goede releveeren en naar het betere streven. Optimisme kan doodend werken in den oorlog. Wanneer men zich daardoor in slaap wiegt, dan zal bij den minsten tegenspoed, waarop verstandig ook gerekend dient te worden, paniek zich van de bevolking meester maken, wier invloed met den dag grooter wordt en allernoodlottigst voor de verdediging des lands zal wezen. Denemarken in 1864 bood in dit opzicht een droevig schouwspel aan. Verspreiding van algemeene kennis over onze defensie-aangelegenheden onder het volk, behoorlijke voorlichting door de mannen van de pers zal hierop in hooge mate gunstig kunnen werken.

Spreker wil daarom niet betoogen dat ieder tot in de kleinste bijzonderheden, moet weten hoe sterk eene vesting dient uitgerust te zijn, enz., maar ieder moet weten dat verdediging mogelijk is, en wat er in vele omstandigheden verdedigd kan en moet worden.

Dit heeft onze geachte Voorzitter, zegt spreker, juister dan hem dit mogelijk is, aangetoond en een artikel in *de Gids*, Februari aflev. 1871. Dit zijn leeringen voor kleine staten, die in onze geschiedenis overal te vinden zijn, maar die vooral bij de verdediging der Franschen in 1870, ook bij de belegering van Straatsburg, op nieuw daghelder uitkwamen.

Spreker wil nog kort bij eenige punten uit de besproken verdediging stilstaan, die hem almede gewichtig genoeg voorkomen om gereleveerd te worden.

In het Oesterreichische Militärisch Zeitschrift, in het Preussisch Archiv en verschillende andere geschriften, ook dezen avond, heeft men de zaak nagenoeg geheel beschouwd uit het oogpunt der fortificatie en der artillerie. Daarom heeft men niet gevraagd naar de bevelhebbers en de troepen, maar bijna uitsluitend hoe de inrichting der wallen en vesting was, waaruit de wapening bestond. En toch, werken en geschut kunnen zich niet verdedigen en ontleenen hun vermogen aan de levende strijdkrachten. De verdediging eener vesting, die zich tot het geschutvuur bepaalt, is eene slechte. Alleen bij offensieve handeling is eene goede verdediging mogelijk. Bij deze nu wordt de hoofdrol gespeeld door de infanterie, het wapen dat, dezen avond, geheel op den achtergrond is geplaatst. Dat hiervan bij de verdediging van Straatsburg zoo

weinig gebruik werd gemaakt, kan als grief tegen Urich worden
 aangevoerd. Indien het bewezen zou kunnen worden, dat de ver-
 dediging buiten Straatsburg geen oogenblik was vol te houden,
 dan is weêr eenmaal te meer gebleken dat, in den krijg veel,
 alles vergoelijkt kan worden, behalve de verwaarloozing der levende
 strijdkrachten. Men heeft gezegd dat de meerderheid der Duitsche
 artillerie zóó groot was, en Straatsburg het daarom niet lang tegen
 deze kon uithouden. Dat is een zwak bewijs. Er zijn belegeringen ge-
 weest, waarbij de ongelijkheid tusschen de geschutsoorten nog veel
 grooter was, o. a. die der Duppeler-werken, en toch werden die werken
 in menig opzicht goed verdedigd. Wanneer men den aanvaller onge-
 stoord zijne batterijen laat bouwen, dan behoeft het geen betoog, dat
 door de omvattende wijze waarop de verdedigingsfronten worden
 beschoten, en vooral door de uitwerking van enfileer- en ricochet-
 vuur bij eene vesting zonder voorwerken, de verdediger spoedig
 de minderheid zal hebben en zijn vuur tot zwijgen zal worden ge-
 bracht, ook al bezat hij in den aanvang meerdere vuurmonden
 en betere kalibers. Men had de batterijen daar buiten niet zoo
 moeten laten opwerpen; men had de dorpen in den omtrek door
 vluchtige werken moeten versterken. Het was eene groote fout
 van de Regeering dat zij het stellen van permanente voorwerken
 verwaarloosde bij zoo'n gewichtige strategische vesting. Nu de
 zaken eenmaal zoo stonden, had hierin zooveel mogelijk voorzien
 moeten worden door den aanleg van vluchtige werken. Men zegt
 de tijd was hier toe te kort, en de heer Drabbe deelde mede
 dat er slechts van 16 Juli tot 8 Augustus tijd was; maar dat
 waren dan toch drie weken. Een werk behoeft niet volmaakt te
 zijn om goed verdedigd te kunnen worden; het kunstige en mooie
 van eene schans maakt hare waarde niet; de aanvalswerken der
 Pruisen zijn daar om dit te bewijzen. De veldversterkingskunst vond
 als gewoonlijk eene stiefmoederlijke toepassing, en toch die kunst
 in verband met de tactiek toegepast, besliste soms het lot van
 veldslagen en volken. Nederland zal zij eventueel de grootste
 diensten kunnen bewijzen, doch slechts op ééne voorwaarde, dat
 de troepen voldoende geoefend zijn in den aanval en verdediging
 der werken. Behalve hetgeen er onafgedaan bleef aan permanente
 versterkingen, is door de geleidelijke verbetering van sommige ge-

deelden onze liniën eene opeenstapeling ontstaan van kleine werken, ieder op zich zelf voldoende misschien voor den tijd waarin zij werden aangelegd, maar die hervorming en voorziening zal vereischen.

Verder werd er gezegd, dat de bevelhebber eerst den 21 Juli te Straatsburg aankwam. Daar wringt juist de schoen. Een bevelhebber moet niet pas op het oogenblik van nood in eene vesting geplaatst worden. Spreker wil niets afdingen op de schets van Uhrichs verdiensten, maar het feit dat hij sedert drie jaren gepensioneerd was en reeds een hoogen leeftijd bereikt had, doet betwijfelen of hij wel de man was om hier bevelhebber te zijn. Ook de overige officieren moeten niet ter elfder ure in eene vesting geplaatst worden, waar zij geheel onbekend zijn met den toestand. Dien toestand hebben wij ook gekend en hij zal zich weder voordoen, als men hierin geen anderen weg volgt. Bij ons kan veel vooraf bepaald worden; waarom zouden wij van dit voordeel dan geen gebruik maken door onze officieren te huis te doen zijn in onze liniën? Het is de eenige wijze waarop wij onze mindere getalsterkte zullen kunnen vergoeden, en waarop onze werken zullen kunnen beantwoorden aan het doel.

Verder is er nog op gewezen, dat het gebastioneerde stelsel Straatsburgs val heeft beslist. Als infanterie-officier durft spreker daar geen uitspraak over doen. Hij heeft echter veel gelezen over den strijd van Fransche en Duitsche zijde gevoerd, eenerzijds voor het gebastioneerde, anderzijds voor het polygonale stelsel, en gelooft dan dat de strijd daarover, of aan een stelsel bepaaldelijk de voorrang moet toegekend worden, ook hier ontaard is in een schermen tegen windmolens. Als bij een gebastioneerd stelsel geen voorwerken zijn aangebracht, zal het minder voldoen dan een polygonaal stelsel zonder voorwerken; maar het gemis dezer, woog hier meer dan het stelsel. Het lag hier aan het gebrek van voorwerken, waardoor er geene uitvallen konden plaats hebben, de infanterie en lichte artillerie geene aanwending vonden, en het zware geschut alle nadeelen aan zijn zijde had. Belfort is daar om zijne bewering te kunnen staven. Is het waar, gelijk men vroeger beweerde, dat eerst bij den bedekten weg de eigenlijke verdediging moet beginnen; bij de nieuwe vestingen kan men het voor zeker houden,

dat, wanneer de aanvaller eenmaal den bedekten weg der vesting genaderd is, de kracht der verdediging is uitgeput en de eindbeslissing niet verre.

De heer DRABBE zegt, het met den vorigen spreker eens te zijn omtrent het eerste punt, namelijk de toepassing die op onzen eigen toestand kan gemaakt worden, wat betreft het slechten van gebouwen en het opruimen van belemmeringen in den omtrek der vestingen; ook met het oog op de onderwaterzettingen, gelijk ook voorkomt in sprekers handschrift, hetwelk hij echter wegens gebrek aan tijd niet heeft uitgesproken. Dit is ook het geval, tot sprekers spijt, met andere belangrijke punten, terwijl daarbij de gedachte hem niet verliet dat, door het in druk uitgeven van zijn geschrift, de leden eenigszins konden worden schadeloos gesteld voor de inkrimping der voordracht ten gevolge van beperking in den tijd. Het doet spreker genoegen, dat de heer Abel de zaken uit een ander standpunt heeft gezien. De voordracht van spreker moet *meer* beschouwd worden als een overzicht van de critiek van het beleg, dan het aangeven van gearreteerde opinies, gelijk hij reeds, met redenen ontvouwd, meende te hebben gezegd.

Het verwaarloozen van de infanterie is eenigszins het gevolg van het gemis van berichten daaromtrent in de verschillende werken en beschouwingen over het beleg. De artillerie treedt daarin steeds op den voorgrond. Spreker zelf noemde deze belegering, in hoofdzaak, een artillerie-gevecht. De infanterie-troepen waren in het algemeen ook niet van goed gehalte. Spreker heeft reeds vermeld dat het 87ste regiment, onder bevel van kolonel Blot, het eenige goede was dat in de vesting in garnizoen was. Met één regiment kan men veel doen, maar niet alles.

Spreker stemt toe dat de quaestie van bevestigingsstelsel niet te veel op den voorgrond moet treden bij het beoordeelen eener verdediging; haar geheel buiten rekening laten, acht hij echter bepaald verkeerd. Er bestaan wel degelijk algemeen erkende nadeelen aan het gebastionneerde stelsel verbonden. Men moet echter niet uit het oog verliezen dat bij de nieuwe vestingen, naar dit stelsel gebouwd, vele gebreken zijn verholpen, die de oude aankleven.

Straatsburg was eene oude vesting, gebouwd in een tijd dat men alleen het defensief element op het oog had.

Door den heer Abel is in het algemeen veel gezegd, waarmede spreker zich vereenigen kan.

Wegens het vergevorderde uur niemand meer het woord verlangende, zoo wordt de vergadering gesloten, nadat 10 nieuwe leden waren aangenomen.

Namens het Bestuur:

De Secretaris,

W. HOOGENBOOM.

OMSTREEK VAN STRAATSBURG.

Schaal van ongeveer 1 : 40,000.

Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap.

De cijfers bij hoogte lijnen geplaatst wijzen aan de hoogten in Meters boven den middelen waterstand van den Rijn bij Kehl.

Door inundatie ontveendelijk gemaakt terrein.

Uitgave van C. van Doorn & Zoon

SCHETS DER BELEGERING van Straatsburg.

Schaal van ongeveer 1:10000

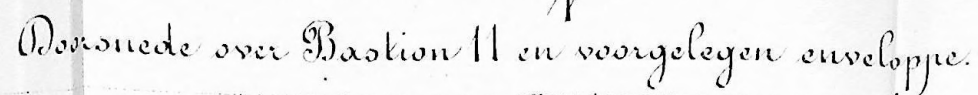

Renvoor.

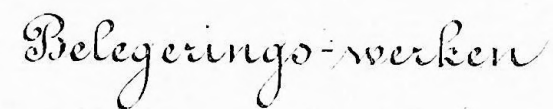
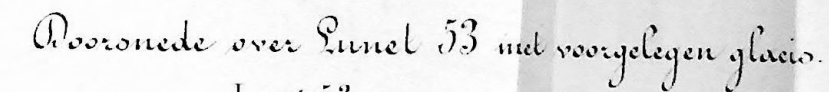
- B Bastionmagazijnen
- Tirailleurs-pullen
- Lange 6 lb (9 cm) kan
- 12 lb (12 cm)
- 24 lb (15 cm)
- Korte 24 lb (15 cm)
- Glade 7 lb Mortieren
- 25 lb
- 50 lb
- Gedekten 21 cm
- A ad linker vleugel
- B van het Centrum
- C ad rechter vleugel

Behoort bij de belegering van Straatsburg.

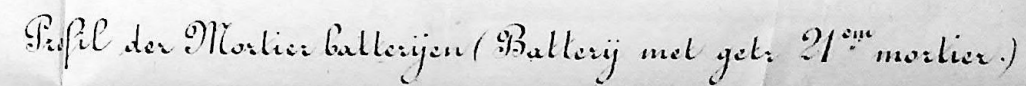
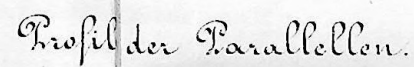
NB Lengte en hoogte afmetingen
zijn uitgedrukt in meters.

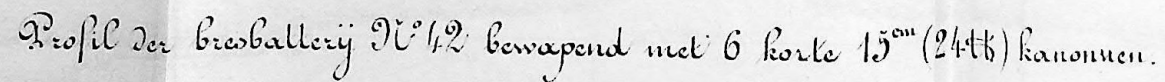
Doorrede over Punet 52 met voorgelegen glacio

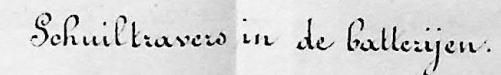
Profil der Sappen.

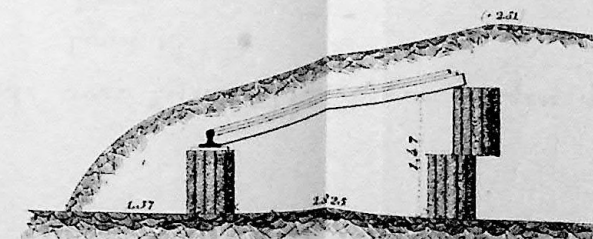
Profil der Mortier batterijen (Batterij met getr. 21ste mortier.)

Profil der bekroning van den beudeken weg.

Schuiltravers in de batterijen.

Schets van enkele aangevalen werken.

